

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3
 - 1.1 ข้อมูลทั่วไป
 - 1.2 การจัดตั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 - 1.3 อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
 - 1.4 บทบาทและแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการนิเทศ
 - 1.5 การจัดการศึกษา
2. การนิเทศการศึกษา
 - 2.1 ความหมายของการนิเทศการศึกษา
 - 2.2 จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
 - 2.3 หลักการนิเทศการศึกษา
 - 2.4 ความสำคัญและความจำเป็นในการนิเทศการศึกษา
 - 2.5 กิจกรรมและเทคนิคการนิเทศการศึกษา
 - 2.6 งานนิเทศการศึกษา
 - 2.7 ประเภทของการนิเทศการศึกษา
 - 2.8 บทบาทและหน้าที่ของผู้นิเทศการศึกษา
 - 2.9 กระบวนการนิเทศการศึกษา
 - 2.9.1 ความหมายของกระบวนการนิเทศการศึกษา
 - 2.9.2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
 - 2.9.3 การวางแผนการนิเทศการศึกษา
 - 2.9.4 การสร้างสื่อ และเครื่องมือการนิเทศ
 - 2.9.5 การปฏิบัติการณ์ิเทศ

2.9.6 การประเมินและการรายงานผลการนิเทศ

2.10 การพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยในประเทศ

3.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

4. กรอบความคิดในการวิจัย

บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3

1. ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ 5 อำเภอ คือ อำเภอหนองบัว อำเภอไพศาลี อำเภอดากฟ้า อำเภอดาคลี และอำเภอท่าตะโก มีเนื้อที่ 3,830,939 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 39.91 ของพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีพื้นที่ 9,597 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อจังหวัดพิจิตร

ทิศใต้ ติดต่อจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และชัยนาท

ทิศตะวันออก ติดต่อจังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันตก ติดต่อเขตสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 1

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบสูง อากาศร้อนและแห้งแล้งมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือน พฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายน ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ไร่ถั่วลิสง และเลี้ยงสัตว์ มี วัว ไก่ เป็นต้น ในการประกอบอาชีพนั้นขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจจึงไม่แน่นอน ขึ้น ๆ ลง ๆ โดยรวมประชากรยากจน

การคมนาคม

การคมนาคม อาศัยการคมนาคมทางบก ซึ่งมีถนนหลายสาย เช่น จากอำเภอดาคลี ถึง ไพศาลี รวมระยะทาง 57 กิโลเมตร จากอำเภอดากฟ้า ถึงไพศาลี รวมระยะทาง 44 กิโลเมตร

จากอำเภอหนองบัว ถึงไพศาลี รวมระยะทาง 40 กิโลเมตร จากอำเภอท่าตะโก ถึง ไพศาลี รวมระยะทาง 19 กิโลเมตร จากอำเภอเมืองนครสวรรค์ ถึงไพศาลี รวมระยะทาง 67 กิโลเมตร

แหล่งท่องเที่ยว

เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 เป็นถิ่นห่างไกล ยังมีป่าเขาอยู่มากแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงได้มาจากธรรมชาติ ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจดังนี้ อำเภอไพศาลีมี น้ำตกซับสมบูรณ์ อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำลาด เมืองเก่าเวสาลี อำเภอตากลิมนิ พิชัยภัณฑ์จันเสน ถ้ำเพชรถ้ำทอง เขาเจดีย์ อำเภอหนองบัวมี อ่างเก็บน้ำชลประทาน (หลวงพ่อไกร) พิชัยภัณฑ์วัดหนองกลับ ป่าสวนสัตว์เปิด (หลวงพ่อไกร) อำเภอท่าตะโกมี เขาโคกแผ่นดิน (เขาพนมฉัตร) อำเภอตากฟ้า มี เขาตะบอคนาค เขาเขียว เขาชายธง น้ำตกวังน้ำวัง วัดถ้ำพรสวรรค์

2. การจัดตั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เกิดจากการที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษา ที่เกิดขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 37 ว่าการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาให้ยึดเขตพื้นที่โดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษาจำนวนประชากรเป็นหลักและความเหมาะสมด้านอื่นด้วย ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของสภาการศึกษาแห่งชาติ มีอำนาจประกาศราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตพื้นที่การศึกษา

3. อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

3.1 จัดทำนโยบายแผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ให้สอดคล้อง กับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน และความต้องการ ของท้องถิ่น

3.2 วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไป ของสถานศึกษาและหน่วยงาน ในเขตพื้นที่การศึกษา และแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับ ให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบ และกำกับ ตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว

3.3 ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

3.4 กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และเขตพื้นที่การศึกษา

3.5 ศึกษา วิเคราะห์วิจัยและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

3.6 ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคลเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

3.7 จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

3.8 ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กร ชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

3.9 ดำเนินการประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

3.10 ประสาน ส่งเสริม การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการ คณะทำงาน ด้านการศึกษา

3.11 ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะสำนักงานผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในเขตพื้นที่การศึกษา

3.12 ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจกรรมภายในพื้นที่การศึกษาที่มี ใ้ระบุให้เป็นหน้าที่ของผู้ใดโดยเฉพาะ หรือปฏิบัติงานอื่นตามที่มอบหมาย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. 2549:6-7) วิสัยทัศน์

ประชากรในวัยเรียน ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงตามมาตรฐานที่กำหนด มีคุณธรรม สุขภาพแข็งแรง มีจิตสำนึกความเป็นไทยรู้ทันเทคโนโลยีและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยชุมชนมีส่วนร่วม

พันธกิจ

จัดส่งเสริม และสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ประชากรในวัยเรียน มีคุณภาพอย่างทั่วถึงตามมาตรฐานที่กำหนด

ยุทธศาสตร์

- 1) พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เข้าสู่ระบบการปฏิบัติการเรียนรู้
- 2) ส่งเสริมให้มีการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อมุ่งสู่มาตรฐานการศึกษา
- 3) ส่งเสริมให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้การวัดและประเมินผลให้เป็นไปตามมาตรฐานและความต้องการของท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้ IT นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5) ส่งเสริมให้สถานศึกษาใช้กระบวนการวิจัยในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 6) ส่งเสริมให้สถานศึกษา จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรง

- 7) ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษา จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีคุณธรรมมีจิตสำนึก
ความเป็นไทย
- 8) ตรวจ นิเทศติดตาม เป็นระบบอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมสถานศึกษามีการนิเทศ
การศึกษา อย่างสม่ำเสมอ
- 9) ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคล ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและ
เอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาศึกษา
- 10) ประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและเห็น
ความสำคัญ ใน พ.ร.บ. การศึกษาภาคบังคับ โดยให้ผู้รับข้อมูลข่าวสารการศึกษาอย่างถูกต้อง
สม่ำเสมอ
- 11) ระดมทรัพยากรเพื่อเป็นทุนการศึกษาจากภาครัฐ และเอกชนแก่นักเรียนยากจน
ขาดแคลนในเขตพื้นที่การศึกษา
- 12) ระดมทรัพยากรจากภาครัฐ และเอกชนจัดเป็นทุนการศึกษาให้กับนักเรียน ที่ยากจน
และขาดแคลนในเขตพื้นที่การศึกษา

จุดเน้น

1. พัฒนาระบบการบริหารจัดการหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอนและ
วัดผลประเมินผล
2. พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
3. ปลุกฝังนิสัยรักการอ่าน
4. เน้นการจัดการเรียนรู้ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์
สู่ความเป็นเลิศ (สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษานครสวรรค์ เขต 3. 2549 : 17-18)

4. บทบาทและแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการนิเทศ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นองค์กรร่วม และเกิดการมีส่วนร่วม
ของผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องใช้กระบวนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศ การบริหาร
และการดำเนินการของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ให้ประสบผลสำเร็จ
ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงานของ
คณะกรรมการฯ ดังต่อไปนี้

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ	แนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการ
<p>1. ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำมาตราฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานมากำหนดเป็นแนวทางในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการบริหารและการดำเนินการของหน่วยงานและสถานศึกษา ในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา</p>	<p>1.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการบริหารและการดำเนินการของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา</p> <p>1.2 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการบริหารและการดำเนินการของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการศึกษา</p>
<p>2. กำหนดแนวทางการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหารและการดำเนินการของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา</p>	<p>2.1 เสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา</p> <p>2.2 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา</p> <p>2.3 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยด้านการบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา</p> <p>2.4 รับทราบรายงานผลการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา</p>
<p>3. พิจารณาแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา</p>	<p>3.1 ส่งเสริมให้มีการนำข้อมูลสารสนเทศและผลการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยมาใช้ในการจัดทำแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา</p> <p>3.2 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการจัดทำแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา</p> <p>3.3 พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา</p>
<p>4. ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการบริหารและการดำเนินการตามแผนที่กำหนด</p>	<p>4.1 ให้ความเห็น ข้อเสนอแนะ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา</p> <p>4.2 เสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา</p> <p>4.3 ร่วมกับคณะอนุกรรมการในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ตามแผนที่กำหนด</p>

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ	แนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการ
5. รับทราบผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการบริหารและการดำเนินการตามแผน และให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง	5.1 ส่งเสริมให้มีการรายงานผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการบริหารและการดำเนินการตามแผน 5.2 สนับสนุนให้มีการจัดทำสรุปรายงาน ประจำปีเพื่อเผยแพร่แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน 5.3 ให้ข้อเสนอแนะ และส่งเสริมให้มีการนำข้อมูลสารสนเทศจากการรายงาน ไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
6. ส่งเสริมให้มีการประสานการดำเนินการกับ คณะกรรมการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	6.1 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการประสานงานกับ คณะกรรมการอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6.2 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตาม พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ตามบทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้น มีหัวหน้า กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา ในฐานะกรรมการและเลขานุการ พร้อมด้วยกลุ่มงาน เลขานุการคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ทำหน้าที่ดังนี้

1. ใช้และพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการบริหาร และการดำเนินงานของหน่วยงาน และ สถานศึกษา
2. เสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. เสนอแนวทางการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการบริหาร และการดำเนินการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา
4. เสนอรายงานการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การบริหารและการดำเนินการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา
5. จัดทำและเสนอแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา
6. เสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา
7. ร่วมกับคณะอนุกรรมการ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา
8. เสนอแนวทาง ข้อเสนอแนะ จากรายงานการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ฯ และรายงาน การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา
9. เสนอรายงานผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาประจำปี

10. ดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการประชุมของคณะกรรมการ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา

11. ประสานงานกับคณะกรรมการ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

5. การจัดการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 มีโรงเรียนในสังกัดจำนวน 231 โรงเรียน ซึ่งมีจำนวนศึกษานิเทศก์ และผู้บริหารโรงเรียนดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลอัตรากำลังของบุคลากรทางการศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3

อำเภอ	ตำแหน่ง		ศึกษานิเทศก์		ผู้บริหารโรงเรียน		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
ตากฟ้า	1	2	27	4			34
ตาคลี	3	1	66	12			82
ท่าตะโก	2	3	44	7			56
ไพศาลี	2	2	44	5			53
หนองบัว	1	2	52	4			59
รวม	9	10	233	32			284

ที่มา : สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. (2549 : 1-13)

ตารางที่ 2.2 แสดงค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (SAT) ของนักเรียนชั้น ป.3,ป.6 และม.3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3

ระดับชั้น	จำนวน โรงเรียน	จำนวน นักเรียน	ภาษาไทย ร้อยละ	คณิตศาสตร์ ร้อยละ	วิทยาศาสตร์ ร้อยละ	ภาษาอังกฤษ ร้อยละ	คะแนนรวม ร้อยละ
ป. 3	231	4931	45.89	42.63	46.75	-	45.13
ป.6	230	4714	47.17	41.88	41.33	37.86	42.06
ม.3	68	3957	47.77	32.36	41.15	28.35	38.29
รวม	-	13602	46.94	38.96	43.08	33.11	41.83

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. (2549 : 2-11)

จากตารางที่ 2.2 สรุปผลการประเมินระดับชาติ (NT) ปี 2548 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้น ป.3 ,ป.6 และ ม.3 ในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ มีคะแนนเฉลี่ยไม่ถึง ร้อยละ 50

ตารางที่ 2.3 สรุปผลการประเมินภายนอก สมศ. รอบที่ 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3

ระดับการประเมิน	ด้านผู้เรียน (ระดับประถม-มัธยม)						
	มฐ.1	มฐ.4	มฐ.5	มฐ.6	มฐ.9	มฐ.10	มฐ.12
จำนวนโรงเรียนที่ได้ระดับ 1	-	60	93	36	2	-	3
ร้อยละ	-	26.79	41.52	16.07	0.89	-	1.34
จำนวนโรงเรียนที่ได้ระดับ 2	51	154	119	164	115	21	98
ร้อยละ	22.77	68.75	53.13	73.21	51.34	9.38	43.75
จำนวนโรงเรียนที่ได้ระดับ 3	173	10	12	24	107	203	123
ร้อยละ	77.23	4.46	5.36	10.71	47.77	90.63	54.91
รวม	621	398	367	436	553	651	568
ค่าเฉลี่ย	2.77	1.78	1.64	1.95	2.47	2.91	2.54
ผลประเมิน	ดี	พอใช้	ปรับปรุง	พอใช้	พอใช้	ดี	พอใช้

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. (2548 : 1-11)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ได้กำกับดูแลรวม 5 อำเภอ คือ อำเภอดงพิกษ อำเภอดงทับทิม อำเภอดงทับทิม อำเภอดงทับทิม และอำเภอดงทับทิม ทำให้การกำกับ ติดตาม ช่วยเหลือ นั้นเกิดความยุ่งยาก ส่งผลให้การประเมินโรงเรียน ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน คุณภาพการศึกษา (สมศ.) มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีคุณภาพระดับ ต้องปรับปรุง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 3. 2548 : 11)

การนิเทศการศึกษา

การนิเทศศึกษานั้น มีความจำเป็นต่อระบบการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะการนิเทศ การศึกษาจะช่วยปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ช่วยพัฒนาการเรียนการสอน ให้ดีขึ้นส่งผล ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลผู้นิเทศจึงควรทราบความหมาย จุดประสงค์ และหลักการของการนิเทศการศึกษา

1. ความหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศศึกษามีความหมายกว้างขวาง และแตกต่างกันไปตามความรู้ ประสบการณ์ และทักษะของนักการศึกษาขึ้นอยู่กับแนวความคิด ระดับการปฏิบัติในการนำการนิเทศไปใช้ ซึ่งมี นักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายการนิเทศการศึกษาที่สำคัญดังนี้

แฮร์ริส (Harris. 1975 : 13) ได้กล่าวถึงความหมายของการนิเทศการศึกษาว่า หมายถึง สิ่งที บุคลากรในโรงเรียนปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจะคงไว้หรือปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนในโรงเรียน มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการเรียนการสอนเป็น สำคัญ

สงัด อุทรานันท์ (2530 : 12) ให้ความหมายว่าการนิเทศการศึกษาคือกระบวนการทำงาน กับครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

ชาลี มณีศรี (2542 : 15) ได้นิยาม ความหมายของการนิเทศว่า เป็นการมองรอบด้าน เข้าใจปัญหา หรือโครงสร้างของงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ทั้งหมด ผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศจะต้องเป็นคน “ไต่เต้า” มิใช่ “จูดิ” คือต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ เรียนรู้งานจากงานเล็ก ๆ ไปจนถึงงานใหญ่ ที่มีความสลับซับซ้อน คลุกคลีกับปัญหา เข้าใจปัญหาและสามารถแก้ปัญหาได้

เขวภา เดชะคุปต์ (2542 : 85) ได้กล่าวถึง ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า กระบวนการชี้แนะและให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมของครูในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้โดยแบ่งกระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและ ผู้รับการนิเทศ และเป็นการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน โดยผ่านตัวกลาง คือ ครูและบุคลากร ทางการศึกษา

สิทธิพร นิยมศรีสมศักดิ์ (2546 : 11) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ การช่วยเหลือบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะผู้สอนให้สามารถพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักเรียน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุวัตถุประสงค์ของโรงเรียนและหลักสูตร

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 15) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ กระบวนการจัดการบริหาร การศึกษาเพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษา คือกระบวนการทำงานที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อช่วยเหลือส่งเสริม ปรับปรุง พัฒนา การเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2. จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ การนิเทศการศึกษานั้นได้มีผู้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

บิกก์ และ จัสแมน (Briggs and Justman. 1952 : 130-141) ได้ให้จุดมุ่งหมาย การนิเทศการศึกษาไว้ 4 ข้อดังนี้

1. การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางวิชาชีพ
2. การส่งเสริมความเจริญของงามของครู
3. การปรับปรุงการสอนของครู
4. การส่งเสริม แนะนำครูและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนและประชาคม

สังค์ อุทรานันท์ (2530 : 12-13) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 4 ประการต่อไปนี้คือ

1. เพื่อพัฒนาคน การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ครู และบุคลากรเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น
2. เพื่อพัฒนางาน การนิเทศการศึกษาได้มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษา เหตุนี้การนิเทศที่จัดขึ้นจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนางานซึ่งได้แก่การสอนนั่นเอง
3. เพื่อสร้างการประสานสัมพันธ์ การสร้างประสานสัมพันธ์นั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันรับผิดชอบร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำผู้ตาม ซึ่งไม่ใช่การทำภายใต้ การถูกบีบบังคับ และคอยตรวจตราหรือคอยจับผิด

4. เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ การสร้างขวัญและกำลังใจนั้นถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการนิเทศ ทั้งนี้เพราะขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีความตั้งใจทำงานหากการนิเทศไม่ได้ทำการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานแล้วการนิเทศก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ยาก

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2539 : 59) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีให้แก่ครูด้าน
 - 1.1 ความเป็นผู้นำทางวิชาการและทางความคิด
 - 1.2 ความมีมนุษยสัมพันธ์
 - 1.3 ความคิดสร้างสรรค์
 - 1.4 ความมุ่งหมาย มีอุดมการณ์ ในอันที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามความต้องการของสังคมและประเทศชาติ
2. เพื่อพัฒนาวิชาชีพครู และเสริมสร้างสมรรถภาพด้านการสอนให้แก่ครู ด้าน
 - 2.1 การวิเคราะห์และปรับปรุงจุดประสงค์การเรียนรู้
 - 2.2 วิธีการศึกษาพื้นฐานความรู้ของนักเรียน
 - 2.3 การเลือกและปรับปรุงเนื้อหาของการสอน
 - 2.4 การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน
 - 2.5 การพัฒนาใช้สื่อประกอบการสอน
 - 2.6 การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสม
 - 2.7 การประเมินผลการเรียนการสอน และปรับปรุงกระบวนการวัดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานของครู ได้ใช้กระบวนการกลุ่มโดย
 - 3.1 ร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและแก้ปัญหาการสอน
 - 3.2 ร่วมมือกันทำงานอย่างเป็นขั้นตอน มีระบบ ระเบียบ
 - 3.3 ร่วมมือกันทำงานด้วยความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกันและยอมรับซึ่งกันและกัน
 ก้าวหน้าเกิดประโยชน์สูงสุด
 - 3.4 ประสานความร่วมมือระหว่างศึกษานิเทศก์ ครูผู้นิเทศ และแหล่งวิทยาการ ให้บริการช่วยเหลืองานวิชาการของ โรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคล่องตัว

3.5 การนิเทศการศึกษาจะได้ผลดีนั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ ได้รับขวัญกำลังใจจากผู้นิเทศและการยอมรับในความรู้ ความสามารถของผู้ให้ การนิเทศพร้อมทั้งผู้รับการนิเทศการศึกษาให้การสนับสนุนด้วย

3.7 กระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษาซึ่งจะส่งผลให้การศึกษาพัฒนาไปได้ในที่สุด

4. เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู

4.1 สร้างความมั่นใจในความถูกต้อง ในการใช้หลักสูตรและการสอน

4.2 สร้างความสบายใจในการทำงานร่วมกัน

4.3 สร้างความก้าวหน้าในตำแหน่งของวิชาชีพครู

อนุศักดิ์ สมิตสันต์ (2540 : 209) ได้กล่าวว่า การจัดให้มีการนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ครูกู้ค้นหาและวิธีการทำงานของตนเอง
2. เพื่อช่วยให้ครูรู้จักการจำแนกและวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง โดยช่วยให้ครูรู้ว่าอะไรที่เป็นปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และจะแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร
3. เพื่อช่วยให้ครูกู้สึกมั่นคงในอาชีพ มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน
4. เพื่อช่วยให้ครูกู้ค้นเคยกับแหล่งวิทยาการ และสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้
5. เผยแพร่ให้ชุมชนเข้าใจถึงแผนการศึกษาของโรงเรียนเพื่อให้การสนับสนุนโรงเรียน
6. ช่วยเหลือครูเข้าใจถึงปรัชญาและความต้องการทางการศึกษา

ชาตรี มณีศรี (2542 : 26) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศนั้น เป็นเป้าหมายหลักอยู่ที่ การพัฒนาของครูทั้งด้านวิชาชีพคือฝึกให้มีประสบการณ์ตรง เช่น การอบรมสัมมนา การทดลอง หลักสูตรวิธีสอน และประสบการณ์โดยอ้อม เช่นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ครูมีโอกาสพบปะทางวิชาการ เป็นต้น นอกจากนั้นยังช่วยสร้างครูให้มีลักษณะความเป็นผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่นอันจะยังผลให้เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนดียิ่งขึ้นกล่าวโดยย่อก็คือมุ่งพัฒนาคนและพัฒนางาน

เขวภา เดชะคุปต์ (2542 : 88) ได้ให้จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้เพียงสั้น ๆ ว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาครูให้ก้าวหน้าทางวิชาชีพ ช่วยเด็กมีพัฒนาการดีขึ้น และช่วยให้โรงเรียนมีพัฒนาการดีขึ้น

อาดัมส์ และ คิกกี (Adams and Dickey. อ้างถึงใน สมานจิต พงษ์สนาม. 2542 : 15) ได้บอกจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ครูกู้ค้นหาและวิธีการทำงานด้วยตนเอง

2. เพื่อช่วยให้ครูรู้จักจำแนก วิเคราะห์ปัญหาของตนเอง โดยช่วยให้ครูรู้ว่าอะไรที่เป็นปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร
3. เพื่อช่วยให้ครูรู้สึกมั่นคงในอาชีพ
4. เพื่อช่วยให้ครูคุ้นเคยกับแหล่งวิทยาการ และสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้
5. ช่วยเผยแพร่ให้ชุมชนเข้าใจถึงแผนการศึกษาของโรงเรียน และให้การสนับสนุนโรงเรียน
6. ช่วยให้ครูเข้าใจถึงปรัชญา และความต้องการทางการศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 228) ได้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายหลักก็เพื่อพัฒนาครูอาจารย์ในสถานศึกษา และการนิเทศเป็นงานที่สร้างกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน โดยการแนะนำ เสนอแนะ และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิคและวิธีการปฏิบัติงาน การนิเทศควรทำอย่างมีระบบและก่อให้เกิดกำลังใจและขวัญที่ดีแก่ผู้รับการนิเทศ เพื่อให้การศึกษาเกิดผลสัมฤทธิ์ตามความคาดหวังของการศึกษา

สรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อปรับปรุงส่งเสริมประสานสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานร่วมกันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้บุคลากรมีความตั้งใจทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

3. หลักการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาในอดีตนั้น ผู้นิเทศจะมีลักษณะที่ชี้แนะหรือบอกให้ทำแล้วผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศจะติดตามผลว่าได้ปฏิบัติตามที่บอกให้ทำหรือไม่ แต่ในปัจจุบันการนิเทศการศึกษาได้พัฒนารูปแบบมาเป็นลักษณะขอความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษาทุกคน มีนักการศึกษาได้ให้หลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่าสนใจดังนี้

เบอร์ตัน และบรูคเนอร์ (Burton and Bruckner. 1955 : 71-72) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ประการ

1. การนิเทศการศึกษาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา คือควรทำการนิเทศตามค่านิยม วัตถุประสงค์ นโยบายซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะนิเทศโดยเฉพาะนิเทศตามความเป็นจริงและกฎเกณฑ์เรื่องนั้น และควรมีวิวัฒนาการทั้งด้านเครื่องมือ วิธีการ โดยมีจุดมุ่งหมายนโยบายที่แน่นอน
2. การนิเทศการศึกษาควรเป็นวิทยาศาสตร์ คือควรดำเนินการนิเทศอย่างมีระดับ มีระบบระเบียบ และมีวิธีการในการศึกษา ปรับปรุง ประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ในขอบเขตของงานนั้น ทั้งนี้หมายความว่าความร่วมมือทั้งด้านกระบวนการนิเทศและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการนิเทศ การสรุปความควรได้มาจากการรวบรวมและสรุปผลจากข้อมูลอย่างเป็นปรนัย มีความถูกต้องแน่นอนเชื่อถือได้ และมีระเบียบมากกว่าการสรุปจากความคิดเห็น

3. การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตยคือจะต้องเคารพในบุคคลและความแตกต่างของแต่ละบุคคล และพยายามส่งเสริมการแสดงออกของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ เปิดโอกาสให้มีการร่วมมือ และใช้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ควรใช้อำนาจให้น้อยที่สุด และอำนาจนั้นจำเป็นจะต้องได้จากหมู่คณะ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติให้ไปสู่เป้าหมาย

4. การนิเทศการศึกษาควรเป็นการสร้างสรรค์ คือ ควรจะแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล แล้วเปิดโอกาสให้ได้แสดงออกและพัฒนาซึ่งความสามารถนั้นอย่างสูงสุด ควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานให้มากที่สุด

พันธุทวี ไสยมรรคา (2532 : 120) ได้เสนอแนวความคิดการนิเทศแบบไทย ๆ ที่ศึกษานิเทศก์ควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ ไว้ 9 ประการคือ

1. หลักของความเป็นเอกภาพหมายถึงต้องทำให้ครูเชื่อว่าเราเป็นพวกเดียวกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีนาย ลูกน้อง ผู้รู้ ผู้ไม่รู้ แต่เราจะเป็นผู้นำทำงานหลักร่วมกัน
2. มีความเป็นเพื่อนแท้ ไม่มีความเลื่อมล้ำกันในเรื่องของวุฒิระดับ
3. เน้นการใช้หลักสัมพัทธ์ที่ใจครู คือ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
4. สร้างศรัทธาในตัวเอง ทำงานให้มีคุณภาพ รู้จักใช้ปัญญาในการคิดสร้างแบบลาย รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง
5. ยึดหลักความเป็นแม่แบบ (นายแบบ-นางแบบ) ทั้งในแง่คุณภาพส่วนตน คือ กาย จิต อารมณ์ และคุณภาพทางวิชาชีพ จะต้องเป็นแบบอย่างได้ การจะเป็นแม่แบบต้องมีลักษณะทั้งสอน ทั้งแก้ปัญหาเสริมความรู้และเสริมแรง
6. หลักของการเรียนรู้ คือ ศึกษานิเทศก์จะต้องรู้จักครูจะต้องรู้จักศึกษานิเทศก์ ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน
7. หลักของการผสมผสานกลมกลืน (บูรณาการ) คือกระบวนการนิเทศเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การบริหารและอื่น ๆ จะออกเป็นส่วน ๆ และต้องผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างได้สัดส่วน
8. หลักแห่งความงอกงาม งานนิเทศเป็นงานที่ตื่นตัว แสวงหาค้นหาความงอกงาม ศึกษานิเทศก์ต้องวางแผนและจัดทำโครงการ ทั้งปรับ ทั้งรุก ทั้งรับได้ทันการ
9. หลักของยุทธศาสตร์ ศึกษานิเทศก์ต้องมียุทธศาสตร์ในการทำงานต้องรู้จักความสำคัญของงาน จัดลำดับ ก่อน-หลัง มาก-น้อย ของงานก่อนแล้วจึงลงมือทำงาน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 15) ได้กำหนดหลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาต้องเป็นประชาธิปไตย
2. การนิเทศการศึกษาต้องพัฒนาบุคลากร เทคนิควิธี โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพนักเรียนเป็นสำคัญ
3. การนิเทศการศึกษาต้องมีการวางแผนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยเน้น

กระบวนการกลุ่มมากกว่ารายบุคคล

4. การนิเทศการศึกษาต้องการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2539 : 58) กล่าวถึงหลักการนิเทศไว้ 6 ประการดังนี้

1. หลักการปฏิบัติงานตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดำเนินการอย่างมีระบบ ระเบียบ ซึ่งครอบคลุมถึงวิธีการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและ ความต้องการ การวางแผนการนิเทศ การปฏิบัติการณ์นิเทศ การประเมินผลการนิเทศ ซึ่งควรจะมาจากการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปผลอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ได้

2. หลักการปฏิบัติงานตามวิธีทางประชาธิปไตย เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งให้เกียรติซึ่งกันและกัน เปิดกว้าง ยอมรับให้รับการประเมินตนเอง ยอมรับในเหตุผลและปฏิบัติตามข้อตกลง ตลอดจนใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมาย

3. หลักการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาสร้างสรรค์ โดยแสวงหาความสามารถพิเศษของครู แต่ละบุคคลเปิด โอกาสแสดงออกและสนับสนุนส่งเสริมความสามารถเหล่านั้นอย่างเต็มที่

4. หลักการปฏิบัติตามกระบวนการกลุ่ม และการมีส่วนร่วมเน้นความร่วมมือร่วมใจกัน ในการดำเนินงาน โดยยึดวัตถุประสงค์การทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือและแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ร่วมคิด ร่วมพัฒนา ทั้งเพื่อความสำเร็จของงานโดยส่วนรวม

5. หลักการปฏิบัติงานเพื่อประสิทธิภาพ เน้นการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ มีการควบคุมติดตามผลการดำเนินงาน และผลผลิตอย่างใกล้ชิดทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลได้เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด

6. หลักการปฏิบัติงานโดยยึดวัตถุประสงค์ก่อนการดำเนินการทุกครั้งและมีการกำหนด วัตถุประสงค์ของการทำงานไว้อย่างชัดเจน ออกแบบการดำเนินงานอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ชาลี มณีสรี (2542 : 27) หลักการนิเทศการศึกษาดังต่อไปนี้ จะเป็นแนวทางให้ผู้บริหาร การศึกษาได้ประสบผลสำเร็จในการช่วยครู นักเรียนและโรงเรียน ให้เป็นครู นักเรียน และโรงเรียน ที่ดีมีคุณภาพ

1. การนิเทศเป็นการช่วยกระตุ้นเตือน การประสานงาน และแนะนำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ครูโดยทั่วไป

2. การนิเทศตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย

3. การนิเทศเป็นกระบวนการส่งเสริมสร้างสรรค์
4. การนิเทศกับการปรับปรุงหลักสูตรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน
5. การนิเทศคือ การสร้างมนุษยสัมพันธ์
6. การนิเทศมุ่งส่งเสริมบำรุงขวัญ
7. การนิเทศมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดช่องว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยเฉพาะในชนบท
อาดัม และ ดิกกี (Adams and Dickey. อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546 : 21)
ได้ให้หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาดังนี้

1. การนิเทศเป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงาม

- 1.1 การจัดให้มีการฝึกอบรมด้านการเรียนการสอน เพื่อให้ครูได้มีความรู้ความเข้าใจ
ในหลักวิธีสอนต่าง ๆ

- 1.2 ช่วยพัฒนาความรู้ทางวิชาการเฉพาะ ให้เทคนิควิธีสอนอย่างถูกต้องและมี
ประสิทธิภาพ

- 1.3 พัฒนาให้มีความเชื่อมั่นในการสอน และมีประสบการณ์ในการใช้สื่อการสอน

- 1.4 พัฒนาทัศนคติและอุดมการณ์ในการทำงาน ให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

- 1.5 พัฒนาประมวลรายวิชา โครงการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้าง
ประสบการณ์แก่ผู้เรียน

- 1.6 ร่วมมือจัดทำสื่อการสอนชนิดต่าง ๆ ที่จำเป็น และหาได้ในโรงเรียนและท้องถิ่น

- 1.7 ช่วยพัฒนาประสบการณ์การประเมินผล และเทคนิคการใช้ และเตรียมเครื่องมือ
ประเมินผล

- 1.8 ช่วยวางแผนและพัฒนาผู้เรียนที่มีปัญหาการเรียนและปัญหาอื่น ๆ

2. การนิเทศมีความเป็นประชาธิปไตย

- 2.1 ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นำของการศึกษา มากกว่าที่จะเป็นโดยตำแหน่ง

- 2.2 ต้องยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูมีอิสระใช้ความสามารถของตนเอง
พัฒนาการเรียนการสอนของนักเรียนให้ดีขึ้น

- 2.3 เปิดโอกาสให้ครูมีความคล่องตัว ในการดำเนินงานต่าง ๆ ส่งเสริมให้มีความคิด
ริเริ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวางแผนการทำงาน

- 2.4 การใช้อำนาจหน้าที่ ควรเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มและหมู่คณะ

- 2.5 ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- 2.6 อำนาจย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีประชาธิปไตยโดยที่ทุกคนมีโอกาสที่จะแสดง
ความสามารถ และความเป็นผู้นำ

2.7 ผู้บริหารโรงเรียนศึกษานิตเทศก์ จะต้องร่วมมือกันเพื่อช่วยแก้ปัญหาด้านการเรียนการสอน

3. การนิเทศเป็นกระบวนการสร้างสรรค์

3.1 ผู้นิเทศและครูร่วมกันสร้างบรรยากาศในการนิเทศด้วยการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน

3.2 ผู้นิเทศให้อิสระแก่ครู โดยมีความคิดสร้างสรรค์ตามความสามารถของแต่ละคน

4. การนิเทศยึดหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์

4.1 ให้การยอมรับนับถือบุคคลอื่น เป็นพื้นฐานในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

4.2 ให้ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ

4.3 สร้างความเชื่อถือ และศรัทธาให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือเพื่อสร้างมิตรภาพกับบุคคลอื่น ๆ

5. การนิเทศเพื่อสร้างเสริมขวัญและกำลังใจ

5.1 ขวัญและกำลังใจของครูดี ย่อมส่งผลในการทำงานให้ดีขึ้นไปด้วย

5.2 ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนขึ้นอยู่กับขวัญของครู ที่ให้กำลังใจแก่ผู้เรียน

5.3 ครูเองก็ต้องการขวัญและกำลังใจ

5.4 การดำเนินงาน ควรจะเป็นไปด้วยความสมัครใจ ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

6. การนิเทศเกี่ยวข้องกับปรับปรุงการเรียนการสอน

6.1 งานนิเทศเป็นการส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน

6.2 งานนิเทศเป็นการปรับปรุงการสอนของครู

6.3 งานนิเทศเป็นการพัฒนาหลักสูตร

6.4 การประเมินผลการสอน มีความจำเป็นในการปรับปรุงการเรียนการสอน

7. การนิเทศ เป็นการประกาศประชาสัมพันธ์ ระหว่างงานนิเทศกับงานอื่น ๆ

7.1 การให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างงานนิเทศกับงานอื่น ๆ

7.2 การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น

จากหลักการดังกล่าวสรุปได้ว่าหลักการนิเทศ คือ กระบวนการส่งเสริมสร้างสร้งสรรค์คุณภาพของงาน โดยการทำงานร่วมกันของคนในองค์กร ทำงานแบบผสมผสานกลมกลืนสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ การนิเทศควรยึดหลักประชาธิปไตยต้องเคารพ ในบุคคลและความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจทำให้เกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และสามารถพัฒนาศักยภาพในการทำงานให้เพิ่มความก้าวหน้าในวิชาชีพ อันจะส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

4. ความสำคัญและความจำเป็นในการนิเทศการศึกษา

ปัจจุบันนี้การนิเทศศึกษามีความจำเป็นต่อคุณภาพการเรียนการสอน เพราะจะนำมาซึ่งการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพ และส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของนักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์สูงยิ่งขึ้น โดยมีผู้กล่าวถึงความจำเป็นของการนิเทศศึกษาไว้ดังนี้

กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 63) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการนิเทศศึกษาดังนี้

1. สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ การศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย การนิเทศการศึกษาจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร
2. ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง แม้แนวคิดเรื่องการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การนิเทศการศึกษาจะช่วยให้ครูมีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ
3. การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้การเรียนการสอนพัฒนาขึ้น จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะหรือการนิเทศการศึกษาจากผู้อำนวยการ โดยเฉพาะ
4. การศึกษาของประเทศไทยไม่อาจรักษามาตรฐานไว้ได้จะต้องมีการควบคุมดูแลด้วยระบบการนิเทศการศึกษา

ชาวี มณีศรี (2542 : 201-202) ได้ให้ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1. ปัญหาหลักมี 2 ประเด็น คือ การนิเทศไม่ทั่วถึง และการนิเทศไม่มีคุณภาพ ประการแรกอาศัยการนิเทศภายนอก เมื่อขยายโรงเรียนเพิ่ม ครูเพิ่ม การนิเทศภายนอกไม่ทั่วถึงจึงจำเป็นต้องมีการนิเทศภายใน
2. ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้สภาพการเรียนการสอนมีอุปกรณ์ต่างๆ เปลี่ยนตามไปด้วย ครูจะต้องพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยไม่หวังพึ่งหรือรอคอยการพัฒนาจากผู้อื่น การปรับตัว การพัฒนาตนเอง พึ่งตนเองของโรงเรียน ควรที่บุคลากรในโรงเรียนจะต้องตื่นตัวและยึดหลักนิเทศพึ่งตนเองด้วยบุคลากรในโรงเรียนเป็นหลัก
3. การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ศิษยานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาได้จัดทำเอกสารการนิเทศเพื่อให้โรงเรียนพัฒนาตนเอง โดยประสานการนิเทศภายนอกและภายในให้โรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยร่วม
4. ปรับปรุงงานวิชาการ ซึ่งแต่ละโรงเรียนมีสภาพข้อจำกัดไม่เหมือนกัน การที่คนภายในรู้เรื่องดีที่สุกว่าคนภายนอกจะทำให้การพัฒนาการนิเทศการศึกษาเป็นไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น
5. การยอมรับบุคคลที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้าคนจะต้องให้ผู้อื่นยอมรับแม้แต่ในการแต่งตั้งหัวหน้าฝ่าย หรือหัวหน้าหมวด ควรคำนึงถึงลักษณะด้านวิชาการ นำด้านวิชาการด้านคุณธรรม

ความประพฤติเป็นแบบอย่างเป็นครูของครู การยอมรับนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินการนิเทศการศึกษา

6. ปัญหาตัวเร่งที่สำคัญ เช่น ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้ สภาพการสอนที่เปลี่ยนไป สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินและวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็นต้น

อัญชลี โพธิ์ทอง (2544 : 71-72) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาทุกระดับเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่ได้รับผิดชอบทางการศึกษา และเพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้การศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นแม้ว่าจะมีครูที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาสู่ระบบการศึกษาก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้อื่นเข้ามาช่วยเหลือแนะนำ การนิเทศเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาทางการศึกษาได้ การนิเทศจึงมีความจำเป็นต่อการจัดการศึกษา ด้วยเหตุที่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนในหลักสูตรต่าง ๆ แนวความคิดในเรื่องการเรียนการสอนก็มีขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ครูต้องติดตามให้มีความรู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ แต่เนื่องจากภาระหน้าที่ในงานสอนมีมากจึงต้องนำการนิเทศเข้ามาช่วยทางด้านมาตรฐานการศึกษา ต้องอาศัยผู้ชำนาญโดยเลือกจากผู้ที่มีความรู้มาทำงาน และช่วยนิเทศความรู้ใหม่ ๆ แก่ครูเพื่อให้มีความคิดกว้างไกล

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 224-225) ได้กล่าวว่า ความจำเป็นของการนิเทศการศึกษา การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งนวัตกรรมต่าง ๆ ทำให้โรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมจำเป็นต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนไป เนื่องจากมีข้อจำกัดทางด้านนิเทศการศึกษาจากกรม หรือหน่วยงานต้นสังกัด และโรงเรียนกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ กรมหรือหน่วยงานต้นสังกัดไม่สามารถจัดบริการได้ทั่วถึง สภาพปัญหาและความจำเป็นจึงเกิดสาเหตุดังต่อไปนี้

1. จำนวนผู้นิเทศมีจำกัดไม่สามารถนิเทศได้อย่างทั่วถึง และเจาะจงกับการเรียนการสอนในห้องเรียนประกอบกับการขยายในด้านจำนวนโรงเรียน และขนาดของสถานศึกษาเพิ่มมากขึ้น
2. การศึกษาทางด้านมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาด้านอาชีวศึกษามีความหลากหลายในวิชาการ และวิชาชีพต้องการความชำนาญ ความรู้เฉพาะสาขาทั้งทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การจัดการศึกษานิเทศทำให้ครบตามสาขา และในจำนวนที่พอเพียงจึงเป็นข้อจำกัดที่ปฏิเสธไม่ได้ประการหนึ่ง
3. การนิเทศการศึกษา เป็นการใช้ทรัพยากรในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งบุคลากรดังกล่าวมีเป็นจำนวนมาก มีความชำนาญในสาขาวิชา ทั้งยังเป็นการพัฒนาบุคลากรและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาด้วย

4. การประสานงานภายในโรงเรียนจะสะดวก มีความคล่องตัวสูงเพราะมีความคุ้นเคยกัน สามารถประชาสัมพันธ์งานได้อย่างทั่วถึง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นต่อการพัฒนา การเรียนการสอน ส่งเสริมคุณภาพการศึกษาเนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในด้านต่าง ๆ ทำให้ครูต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะหรือการนิเทศการศึกษา จากผู้ชำนาญการ โดยเฉพาะเพื่อให้การเรียนการสอนพัฒนาขึ้น ดังนั้นจึงได้มาให้ความสนใจการนิเทศ การศึกษาอย่างจริงจัง ในขณะที่เดียวกันการนิเทศการศึกษายังส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรได้ทำงาน และรู้จักคิดแก้ปัญหาาร่วมกัน

5. กิจกรรมและเทคนิคการนิเทศการศึกษา

กิจกรรม และเทคนิคการนิเทศ เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการศึกษาซึ่งล้วนแต่เป็น วิธีการ ที่ทำให้ครูพัฒนาการสอนของตนให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องเลือกให้เหมาะสม เพื่อ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีนักการศึกษาได้เสนอแนะกิจกรรมและเทคนิคการนิเทศไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 37-59) ได้กล่าวถึงกิจกรรมและ เทคนิคการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1. การประชุมก่อนเปิดเรียน คือ การนัดหมายบุคลากรในโรงเรียนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง กับโรงเรียนมาร่วมประชุมปรึกษาหารือ ชี้แจง สั่งการหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปฏิบัติงาน ร่วมกัน
2. การปฐมนิเทศ คือ การแนะนำครูใหม่ให้รู้จักหน่วยงาน สถาบัน นโยบายวัตถุประสงค์ และแนวการดำเนินงานของหน่วยงาน
3. การให้คำปรึกษาแนะนำ คือ การพบปะกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ
4. การอบรม คือ การให้ครูได้เข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมวิชาชีพ
5. การประชุมปฏิบัติการ คือ การประชุมที่เน้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะทางด้านทฤษฎี และด้านการปฏิบัติอย่างแท้จริง
6. การสัมมนา คือ การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจร่วมกัน
7. การระดมความคิด คือ การประชุมเพื่อรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาและข้อมูล ใหม่ ๆ จากสมาชิกที่ประชุม
8. การสาธิตการสอน คือ กิจกรรมที่มุ่งให้ผู้ดูได้เห็นการดำเนินการคล้ายสถานการณ์ จริงโดยการนำคณะครูไปชมการสาธิตการสอนในหรือนอกโรงเรียน

9. การให้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ คือ การมอบหมายเอกสารให้ผู้รับการนิเทศได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือตอนใดตอนหนึ่ง แล้วนำความรู้ที่นำมาถ่ายทอดให้คณะครู
10. การสนทนาทางวิชาการคือการประชุมครูหรือกลุ่มผู้สนใจในเรื่องข่าวสารเดียวกัน โดยกำหนดให้มีผู้นำสนทนาคนหนึ่งในเรื่องที่กลุ่มสนใจ
11. การเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน คือ การที่ผู้นิเทศพบและสังเกตการทำงานของครูในชั้นเรียน เพื่อร่วมกันพัฒนาการทำงานให้มีคุณภาพ
12. การศึกษาดูงาน คือ เป็นการพาบุคลากรของโรงเรียนไปศึกษาค้นคว้าและเพิ่มพูนประสบการณ์ในสถานที่ต่าง ๆ
13. การสังเกตการสอน คือ การจัดให้บุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเรียน การสอนมาสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูในขณะที่ทำการสอน
14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครู ในการแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอน หรือปัญหาต่าง ๆ ในห้องเรียนโดยวิธีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
15. การเขียนเอกสาร/บทความทางวิชาการ คือ การที่ผู้นิเทศหาวิธีการสนับสนุนให้ครูเขียนหนังสืออ่านประกอบ หนังสืออ่านเพิ่มเติม เอกสารทางวิชาการ และบทความทางวิชาการ ที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอน
16. การจัดนิทรรศการ เป็นการนำข่าวสาร ความรู้ ผลงาน มาจัดแสดงเพื่อนำเสนอเป็นความรู้หรือประชาสัมพันธ์การดำเนินงานแก่บุคคลทั่วไปในรูปแบบต่าง ๆ
- เบน เอ็ม แฮร์ริส (Harris Ben M. อ้างถึงใน วชิรา วงษ์เที่ยง 2539 : 27-29) กำหนดกิจกรรมสำหรับการนิเทศการศึกษาไว้ 23 กิจกรรมคือ
1. การบรรยาย เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาครู เช่น การอบรม สัมมนา การประชาสัมพันธ์กับชุมชนและการประชุมนิเทศงานของครู แต่มีข้อเสียคือการบรรยายขาดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บรรยายกับผู้ฟัง จึงทำให้ผู้ฟังได้รับประสบการณ์จากกิจกรรมนี้ในเกณฑ์ต่ำ
 2. การบรรยายโดยใช้สื่อประกอบ เช่น สไลด์ แผ่นใส ภาพ แผนภูมิ ทำให้ผู้ฟังเกิดประสบการณ์ในเกณฑ์ที่สูงกว่าการบรรยายธรรมดา
 3. การประชุมกลุ่มเป็นกิจกรรมที่ให้สมาชิกทุกคนมีปฏิสัมพันธ์ปะปนกันและแสดงความคิดเห็น ในเรื่องที่กำหนดซึ่งถ้าให้ได้ผลมากควรจัดในกลุ่มย่อยในรูปของการอภิปรายกลุ่มย่อย การระดมสมอง เป็นต้น

4. การดูภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ใช้ประกอบในการเสนอรายงานในการอบรม ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับการบรรยายโดยใช้สื่อประกอบ ถ้าจะให้ได้ผลดีควรจัดให้มีสมาชิกกลุ่มย่อย หรือรายบุคคล และจัดให้มีการสังเกตและวิเคราะห์สิ่งที่ดูนั้น

5. การฟังเทป วิทยุ หรือเครื่องบันทึกเสียง เป็นกิจกรรมที่ใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการเสนอความคิดเห็น แนวคิดแก่บุคคลหรือกลุ่มคน เพื่อสร้างความเข้าใจและพัฒนาทักษะต่าง ๆ การบันทึกเสียงจะต้องสัมพันธ์กับกิจกรรมการนิเทศเช่นการประชุมกลุ่ม การเยียวยา โดยกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมุติ การฝึกปฏิบัติจริง

6. การจัดนิทรรศการ อุปกรณ์และสื่อต่าง ๆ กิจกรรมช่วยในการพัฒนาบุคลากรภายในหน่วยงานและการปรับปรุงงานด้านอุปกรณ์การจัดนิทรรศการ มักจะจัดในรูปของนิทรรศการของหน่วยงานทางด้านวิชาชีพ การจัดนิทรรศการจะเกิดผลดีถ้ามีกิจกรรมอื่นเสริมด้วยเพื่อให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับนิทรรศการนั้น

7. การสังเกตการสอนในชั้นเรียน เป็นกิจกรรมการสังเกตการสอนเพื่อวิเคราะห์การสอนของครู เทคนิคนี้คล้ายกับการดูการสาธิต การเขียนชั้นเรียน ยกเว้นการสังเกตการสอนเป็นไปอย่างแข็งขันมาก เพราะการสังเกตการสอนในเบื้องต้นนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัด และประเมินผลซึ่งจะทำให้ศึกษานิเทศก์ทราบปัญหาของครู และสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้น ทำให้สามารถตัดสินใจในการจัดการอบรม และปรับปรุงหลักสูตรได้

8. การสาธิต เป็นกิจกรรมที่จัดเตรียมเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับแล้วสาธิตให้เตรียมสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้สมจริงที่สุด แต่ยังมีข้อจำกัดหลายอย่างคือขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สาธิตและผู้ชมซึ่งถ้าแก้ปัญหาโดยการจัดกลุ่มให้เล็กลงก็จะทำให้ไม่คุ้มค่าใช้จ่ายและถ้าจัดกลุ่มใหญ่ก็จะทำให้ผู้ชมบางคนไม่เห็นและไม่ได้ยิน

9. การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างเป็นกิจกรรมระหว่างคนสองคนที่จะเก็บรายละเอียด การเลือกคนเข้าทำงาน การสื่อสารกับชุมชน และการเก็บข้อมูลวัดผล โดยมีการกำหนดคำถามต่าง ๆ ล่วงหน้าและกำหนดเวลาในการสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมคำถาม เหมาะสำหรับการเก็บข้อมูลส่วนตัวของผู้รับการสัมภาษณ์ การรวบรวมแนวความคิดเห็น คำอธิบายเกี่ยวกับการสอนและทัศนคติ

10. การสัมภาษณ์เฉพาะจุดทำให้ทราบถึงความรู้สึก ความต้องการของผู้อื่นแล้ววิเคราะห์ทำให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

11. การสัมภาษณ์ทางอ้อม จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ ให้ครูเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยผู้นิเทศเป็นผู้ฟังถึงปัญหาของเขา ให้ผู้มีปัญหาอภิปรายสิ่งต่าง ๆ ในทัศนะของเขาเองรวมทั้งแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ กิจกรรมนี้จะเกิดผลดีหากครูและศึกษานิเทศก์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน

12. การอภิปราย เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจจัดได้ทั้งลักษณะที่เป็นกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย

13. การอ่าน เป็นกิจกรรมการพัฒนานุเคราะห์ใช้เอกสาร หนังสือ

14. การระดมสมอง เป็นกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้แนวคิด ทางเลือก ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวข้อหรือสิ่งที่กำหนดให้ได้จำนวนมากที่สุดในช่วงเวลาที่สั้นที่สุด สมาชิกจะมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นต่อหัวข้อที่กำหนด โดยสามารถอภิปราย วิพากษ์วิจารณ์ หรือวิเคราะห์

15. การวิเคราะห์ และคาดคะเนกิจกรรมนี้มีความสำคัญสำหรับศึกษานิเทศก์มากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากความต้องการการวัดผลประเมินผลที่เป็นระบบเกี่ยวกับ โครงการพิเศษต่าง ๆ และความต้องการคำอธิบายในด้านการศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีมาในช่วงสิบ ๆ ปี จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับศึกษานิเทศก์ในการกระตุ้น และแนะนำครู ผู้บริหารและผู้วางนโยบายในการศึกษา ในการตีความผลของการทดสอบ และการสังเกตการสอนในชั้นเรียนนั้นศึกษานิเทศก์ต้องสามารถวิเคราะห์ ข้อมูลต่าง ๆ

16. การบันทึกวิดีโอเทปและการถ่ายภาพ โดยการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้ โดยวิดีโอ ซึ่งสามารถฉายซ้ำและนำมาใช้ใหม่ เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตร การวัดผลประเมินผล การพัฒนานุเคราะห์ และการประชาสัมพันธ์

17. การใช้เครื่องมือทดสอบ เช่น ข้อทดสอบ ข้อสอบถาม ที่ให้มีการโต้ตอบอัตราส่วนประมาณค่า เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล

18. การประชุม เป็นกิจกรรมกลุ่มย่อยที่เข้ากลุ่ม เพื่ออภิปรายเกี่ยวกับเรื่องที่กำหนดให้ ลักษณะของการอภิปรายอยู่ในลักษณะของการพูดพิมพ์ในเวลาที่กำหนดให้ เป็นการแสดงความคิดเห็นที่ยึดเอาหัวข้อที่กำหนดให้เป็นหลัก

19. ทักษะศึกษา คือการไปศึกษานอกโรงเรียนจัดเพื่อให้ครูเห็นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนอื่น ๆ เป็นเพียงการดูบรรยากาศทั่วไป

20. การเยี่ยมชมเรียน ส่วนมากเป็นกิจกรรมเดี่ยวที่ครูคนหนึ่งไปเยี่ยมชั้นครูอีกคนหนึ่ง การเยี่ยมชมชั้นต่างไปจากการสาธิตคือการเตรียมการน้อยกว่า จึงสามารถเห็นสิ่งที่ป็นจริงมากที่สุด

21. การแสดงบทบาทสมมุติ ทำให้บุคคลสามารถเชื่อมโยงการพูดและการแสดง ผู้ร่วมแสดงจะได้รับอนุญาตให้แต่งบทสนทนา อารมณ์ ท่าทางต่าง ๆ เอง และการแสดงออกถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องการแสดงออก เมื่อจบควรมีการวิเคราะห์วิจารณ์บทบาทเหล่านั้น

22. การเขียน เพื่อสารกับโรงเรียน หรือผู้รับการนิเทศ ในรูปของเอกสาร คู่มือบันทึก รายงานข่าว ผู้เขียนจะต้องมีความสามารถในการสื่อสารความรู้สึกของตนเองให้ผู้อื่นทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน

23. การฝึกปฏิบัติจริง เป็นกิจกรรมเดี่ยวหรือกลุ่มย่อยที่เน้นการกระทำมากกว่าการพูด เพื่อฝึกปฏิบัติในการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยให้ครุมีทักษะนั้น ๆ

ชารี มณีสรี (2542 : 111) ได้เสนอแนะเทคนิคกิจกรรมการนิเทศบางประการดังนี้

1. เทคนิคเสนอแนะ

1.1 ใช้แทนการออกคำสั่งบังคับ

1.2 ใช้แนะให้ทราบความจำเป็น

2. เทคนิคสาธิต

2.1 ลงมือทำเองเป็นตัวอย่าง

2.2 ส่งปัญหาให้แก้ร่วมกัน

3. เทคนิคกัวยักย

3.1 ปลอ่ยให้แสดงออกมาให้หมดแล้วจึงเติมส่วนที่ขาดให้

3.2 ส่งปัญหาให้ได้โต้กัน

4. เทคนิคชวนพาที

4.1 สนทนาหลักการและวิธีการ

4.2 ให้สิ่งที่ยังขาด

4.3 ชวนให้พูด ชวนให้คิด ชวนให้ทำงาน

5. เทคนิคแพร่พิมพ์

5.1 เสนอสิ่งที่ควรสนใจ

5.2 แนะนำวิธีแก้ปัญหาแล้วเผยแพร่วิธีการ

6. เทคนิคปลุกมหานิยม

6.1 ร่วมทุกข์ยากเป็นการส่วนตัว

6.2 มีจิตมุ่งที่เด็กนักเรียน

7. เทคนิคป้อนขนมมมเนย

ป้อนปัญหาง่าย ๆ ที่ไม่เกินความสามารถที่จะพอได้ก่อนแล้วค่อยขยับยากขึ้นเป็นลำดับ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี (2548 : 3) ได้ให้เทคนิคกิจกรรมการนิเทศไว้ว่าเป็นวิธีการที่ผู้บริหารหรือผู้นิเทศควรพิจารณาเลือกให้เหมาะสมในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และเจตคติในการปฏิบัติงานของครู ในที่นี้ได้นำเสนอไว้ 11 กิจกรรม คือ

1. การประชุมปฏิบัติการ เป็นการประชุมที่เน้นให้ผู้ประชุมมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง ใช้สำหรับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก
2. การระดมความคิด เป็นการประชุมเพื่อรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ปัญหาและข้อมูลใหม่ ๆ จากสมาชิกของที่ประชุม ใช้สำหรับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก
3. การศึกษาเอกสารทางวิชาการ เป็นการมอบหมายเอกสารให้ผู้รับการนิเทศไปศึกษาค้นคว้าเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วนำความรู้มาถ่ายทอดให้เพื่อนครูได้รับรู้ ใช้กับผู้รับการนิเทศรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก
4. การสนทนาทางวิชาการ เป็นการประชุมครู หรือกลุ่มผู้สนใจในเรื่องราวข่าวสารเดียวกัน โดยกำหนดให้มีผู้นำสนทนาในเรื่องที่กลุ่มสนใจ ใช้กับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก
5. การเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน เป็นการที่ผู้นิเทศไปพบและสังเกตการณ์ปฏิบัติงานของครูในชั้นเรียน เพื่อร่วมพัฒนาการทำงานให้มีคุณภาพ ใช้กับผู้รับการนิเทศรายบุคคล
6. การศึกษาดูงาน เป็นการพาบุคลากรของโรงเรียนไปศึกษาสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ ใช้กับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่
7. การสังเกตการสอน เป็นการที่ผู้นิเทศเข้าไปสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูในขณะที่ทำการสอน เพื่อแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมการสอนของครู ใช้กับผู้รับการนิเทศรายบุคคล
8. การให้คำปรึกษาและแนะนำ เป็นการพบปะระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาทั้งด้านส่วนตัวและปฏิบัติงานหรือช่วยแนะนำส่งเสริมให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ใช้กับผู้รับการนิเทศรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก
9. การอบรม เป็นการจัดให้ครูเข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในวิชาชีพเพื่อนำไปพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ให้มีคุณภาพ ใช้กับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่
10. การสัมมนา เป็นการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจร่วมกัน ใช้กับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก
11. การสาธิตการสอน เป็นการจัดให้ครูได้ชมการสอนของครูที่มีความสามารถมีทักษะจัดการเรียนการสอนเป็นแบบอย่าง เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเอง ใช้กับผู้รับการนิเทศกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า กิจกรรมและเทคนิคการนิเทศเป็นวิธีการที่ผู้นิเทศจะเลือกใช้เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนของครู ได้แก่ การเยี่ยมชั้นเรียน การศึกษาดูงาน การสังเกตการสอนในชั้นเรียน การปรึกษาหารือ การจัดนิทรรศการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสนทนาทางวิชาการ การจัดป้ายนิเทศ การระดมสมอง ทั้งนี้ผู้นิเทศและบุคลากรทางการศึกษาจะต้องเลือกกิจกรรมหรือเทคนิคที่สอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่องค์กรตั้งไว้

6. งานนิเทศการศึกษา

งานนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ส่งผล โดยตรงต่อการพัฒนาการเรียนการสอนของครูให้ดีขึ้น ผู้ที่มีหน้าที่นิเทศและผู้รับการนิเทศต้องเข้าใจในลักษณะของการนิเทศการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้งานนิเทศการศึกษาประสบผลสำเร็จสูงสุด นักการศึกษาได้กล่าวถึงงานนิเทศการศึกษาที่ควรปฏิบัติไว้หลายท่าน อาทิ

แฮร์ริส (Harris. 1985 : 10-12) ได้แนวคิดเกี่ยวกับงานนิเทศที่สำคัญ 10 ประการ ดังนี้

1. งานพัฒนาหลักสูตร คือการออกแบบหรือปรับปรุงหลักสูตรที่จะนำไปใช้โดยคำนึงถึงบุคลากร เวลา สถานที่ และเทคนิควิธีสอนต่างๆ รวมทั้งการจัดทำคู่มือในการใช้หลักสูตร การจัดทำมาตรฐานวิชาการ การพัฒนาแผนการสอนและบทเรียน

2. การจัดระบบการเรียนการสอน คือการจัดทำแผนงานเพื่อนำหลักสูตรไปใช้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคลากร อาคาร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องเวลาและจุดประสงค์การสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ขอบข่ายของงานนี้ได้แก่ การจัดชั้นเรียน การจัดการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดครูเข้าสอน

3. การนิเทศบุคลากร คือ การสรรหา การคัดเลือกและมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของบุคลากร ตลอดจนการเก็บรักษาทะเบียนเกี่ยวกับบุคลากร

4. การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก คือ การวางแผนจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับครูผู้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจัดหาอาคารเรียน อาคารประกอบการต่าง ๆ และการพัฒนาคุณลักษณะของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เหมาะสม

5. การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ คือ การตรวจสอบการประเมินค่าการคัดเลือกอุปกรณ์ต่าง ๆ ว่ามีความปลอดภัย มีประโยชน์ และมีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอน

6. การฝึกอบรมครูประจำการ คือ การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้คณะครูมีความก้าวหน้าและเลื่อนวิทยฐานะสูงขึ้นซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเรียนการสอน

7. การปฐมนิเทศครูใหม่ คือการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น และความเข้าใจในการปฏิบัติแก่ครูใหม่ได้มีโอกาสประสบความสำเร็จในการทำงานโดยให้เกิดปัญหาน้อยที่สุด

8. การบริการพิเศษแก่ครู คือ การจัดบริการแก่ครูเพื่อสนองจุดมุ่งหมายหลักการสอนในโรงเรียน ได้แก่ การจัดบริการที่สัมพันธ์กับเป้าหมายในการเรียนการสอนของโรงเรียนโดยการเลือกโครงการที่เหมาะสมที่สุดที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนมิให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอน

9. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน คือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน โดยใช้การเรียนเป็นสื่อ เช่น การให้ข่าว การขอความช่วยเหลือ การหลีกเลี่ยง การขัดแย้งต่าง ๆ

10. การประเมินผล คือ การวางแผนจัดระบบวัดผลประเมินผล และปฏิบัติกิจกรรมเพื่อประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ทุกด้านของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการเรียนการสอน

กิตติมา ปรีดีดิลก (2532 : 279-280) ได้จัดลักษณะงานนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. งานนิเทศเกี่ยวกับครู ได้แก่ การปฐมนิเทศครูใหม่ ช่วยครูใหม่ในการปฏิบัติงานช่วยครูตามที่ร้องขอมาและเปิดโอกาสให้ครูได้พบปะกันอยู่เสมอ

2. งานนิเทศเกี่ยวกับหลักสูตร ส่งเสริมให้ครูศึกษาหลักสูตร และประมวลการสอนให้เข้าใจ ให้ครูทำประมวลการสอนและบันทึกการสอนร่วมกัน ส่งเสริมให้ครูปรับปรุงหลักสูตร และประมวลการสอน ส่งเสริมให้ครูใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุดสำหรับการปรับปรุงหลักสูตร

3. งานนิเทศเกี่ยวกับอุปกรณ์การสอน ได้แก่ การแนะนำให้ครูทราบถึงอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่และพอจะสามารถจัดหามาให้ครูได้ ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด พยายามจัดบริการเกี่ยวกับอุปกรณ์เท่าที่สามารถทำได้ ส่งเสริมให้ครูผลิตอุปกรณ์อย่างง่าย ๆ เท่าที่จะทำได้ ส่งเสริมให้ครูใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน

4. งานนิเทศเกี่ยวกับการปรับปรุงวิชาชีพ ส่งเสริมให้ครูสังเกตการสอนของกันและกัน และของครูในโรงเรียนอื่น ร่วมปรึกษากับครูที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูเข้าอบรมสัมมนา ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ทันสมัยอยู่เสมอ

5. งานนิเทศเกี่ยวกับการทำงาน และส่งเสริมให้ครูวางแผนการเรียนการสอนร่วมกัน

6. งานนิเทศเกี่ยวกับการค้นคว้าทดลอง ได้แก่ การส่งเสริมให้ครูทดลองสิ่งแปลกๆ ใหม่ ๆ เช่น วิธีการสอน ส่งเสริมให้ครูค้นคว้าอยู่เสมอและส่งเสริมในทุก ๆ ด้านเพื่อให้ครูได้ทำการค้นคว้าทดลองได้สะดวก

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า งานนิเทศการศึกษา คืองานที่เกี่ยวกับการจัดระบบการเรียนการสอน การจัดทำพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในการปรับปรุงการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูรู้จักการค้นคว้าทดลองสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในกิจกรรมการเรียนการสอน สรรหาและคัดเลือกบุคลากรให้ทำงานตามความสามารถ ตลอดจนการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาให้บริการแก่ครู สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน วางแผนวัดผลประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ทุกด้านของโรงเรียน เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์และพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

7. ประเภทของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศศึกษามีหลายประเภทอาจแบ่งออกตามวิธีการปฏิบัติหรือแยกตามลักษณะของการนิเทศซึ่งมีนักการศึกษาได้แยกประเภทการนิเทศศึกษาไว้หลายท่านอาทิ เช่น

สันต์ ธรรมบำรุง (2526 : 77) ได้กล่าวถึงประเภทของการนิเทศการศึกษาโดยการนำแนวคิดจากนักบริหารและนักการศึกษาหลาย ๆ ท่านไว้ดังนี้

1. การนิเทศที่ยึดตัวผู้นิเทศการสอนเป็นเกณฑ์ คือ
 - 1.1 นิเทศโดยศึกษานิเทศก์
 - 1.2 นิเทศโดยผู้บริหารการศึกษา
 - 1.3 นิเทศโดยครูด้วยตนเอง
 2. การนิเทศตามกระบวนการ มี 2 แบบคือ
 - 2.1 นิเทศโดยตรงจากบุคคลภายนอก
 - 2.2 นิเทศโดยตรง ทางอ้อมจากบุคคลภายใน
 3. การนิเทศตามคุณลักษณะเด่นของการนิเทศแบ่งออกเป็น 3 แบบ
 - 3.1 ผู้นิเทศมีความเป็นกันเอง และเป็นเพื่อนร่วมงานของครู
 - 3.2 เน้นความเอาใจใส่ในหน้าที่ ทำงานมีระบบหลักเกณฑ์ เช่น ความรับผิดชอบ ความยุติธรรมปราศจากอคติ และมีหลักการ กฎ ระเบียบในการปฏิบัติงาน
 - 3.3 เป็นการกระตุ้นเร่งเร้า ส่งเสริมให้ครูเกิดความคิดสร้างสรรค์ ปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่เสมอ
 4. การนิเทศที่ยึดหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและฐานะตำแหน่งเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้
 - 4.1 แบบกิริยาสัมพันธ์ คือ การนิเทศครูเป็นรายบุคคล กลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่หรือจัดสัมมนาอบรม ประชุมปฏิบัติการ นิเทศตามควรแก่กรณี
 - 4.2 แบบบริการ คือ นิเทศครูโดยใช้สื่อเอกสาร สิ่งตีพิมพ์
 - 4.3 แบบประสานงานเป็นสื่อกลางในการแสวงหาความช่วยเหลือจากบุคลากรของคณะบุคคลหรือองค์กรอื่น ๆ มาสนับสนุนการเรียนการสอน
 - 4.4 แบบผสมผสาน คือ การใช้หลักการและเทคนิคต่าง ๆ ดังกล่าวมาทั้งหมด
- กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 272) แบ่งประเภทของงานนิเทศการศึกษาเป็น 4 แบบ คือ
1. การนิเทศเพื่อการแก้ไข (correction) เป็นการนิเทศที่เกิดจากการพบข้อผิดพลาด และบกพร่องก็ให้หาทางแก้ไขโดยวิธีการต่าง ๆ

2. การนิเทศเพื่อป้องกัน (preventive) เป็นการนิเทศที่พยายามหาวิธีการต่าง ๆ มาจัดดำเนินงานเพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

3. การนิเทศเพื่อก่อ (construction) เป็นการนิเทศที่เกิดจากความพยายามที่จะกระทำในทางที่เหมาะสมเพื่อความเจริญเติบโตในอนาคต เช่น การใช้ระเบียบวิธีสอนที่ดีเป็นประจำ ช่วยให้กำลังใจ ช่วยกระตุ้นให้ครูทำงานด้วยความกระฉับกระเฉง

4. การนิเทศเพื่อการสร้างสรรค์ (creation) เป็นการนิเทศเพื่อพยายามจะคิดสร้างสรรค์ในสิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2536 : 115) ได้แบ่งลักษณะการนิเทศการศึกษาเป็น 3 ประเภท คือ

1. การนิเทศภายนอก เป็นการดำเนินงานตามกระบวนการนิเทศการศึกษาของบุคลากรนอกหน่วยงาน ร่วมกับบุคลากรในหน่วยงานเพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

2. การนิเทศภายใน เป็นการนิเทศที่บุคลากรในหน่วยงานร่วมมือกันปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

3. การนิเทศทางไกล เป็นการที่ผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศไม่สามารถพบกันโดยตรงด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ จึงใช้สื่อประสมทางไกลหลายประเภทช่วยในการนิเทศ

เทนเนอร์ และ เทนเนอร์ (อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2540 : 22-23) ได้แบ่งประเภทของการนิเทศการศึกษาตามลักษณะของปรัชญาและลักษณะของผู้นิเทศเป็น 4 รูปแบบคือ

1. การนิเทศแบบตรวจตรา (inspection supervision) การนิเทศแบบนี้ผู้นิเทศทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจดูและการปฏิบัติงานของครู เมื่อตรวจแล้วก็ได้มีการชี้แจงให้ครูแก้ไขข้อบกพร่อง

2. การนิเทศแบบให้ผลผลิต (supervision as production) การนิเทศแบบนี้พิจารณาจากผลผลิตคือคุณภาพของนักเรียนเป็นหลักการผลิตจึงเน้นที่ประสิทธิผลและประสิทธิภาพการนิเทศแบบผลิตบางครั้งเรียกว่าการนิเทศแบบวิทยาศาสตร์ ผู้นิเทศทำหน้าที่วิจัย ประเมินโครงการนิเทศ การปฏิบัติงานของครูว่าเป็นไปตามที่วางวัตถุประสงค์ไว้หรือไม่

3. การนิเทศแบบคลินิก (clinical supervision) เป็นระบบการออกแบบในห้องเรียนเพื่อช่วยครูในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเรียนการสอน

ซารี มณีสรี (2542 : 47-48) ได้แบ่งประเภทของการนิเทศการศึกษา โดยแยกตามวิธีการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์เป็นหลักดังนี้

1. การนิเทศเพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดข้อบกพร่องที่พบ จะต้องแก้ไขข้อบกพร่องบางอย่างเล็กน้อย พอปล่อยให้ผ่านไปได้ บางอย่างกำหนดบันทึกไว้เพื่อหาทางปรับให้ดีขึ้น บางอย่างต้อง

แก้ไขโดยใช้เทคนิควิธีอย่างกันเอง แต่บางอย่างต้องแก้ไขอย่างจริงจัง หากปล่อยไว้จะเป็นภัยอย่างร้ายแรง เป็น "มะเร็ง" ในการทำงาน

2. การนิเทศเพื่อป้องกัน เป็นกระบวนการสำคัญของนักบริหารทั้งหลายในการทำงาน ไม่มีงานชนิดไหนที่ราบเรียบปราศจากข้อยุ่งยาก โดยเฉพาะงานการศึกษาที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนเป็นจำนวนมาก การนิเทศเพื่อป้องกันที่ควรระวังคือ เมื่อครูจัดป้องกันปัญหาหรือดำเนินการตามแผนแล้วแต่ไม่สำเร็จผล จะต้องป้องกันอย่าให้ครูเกิดความอับอายและขาดความเชื่อมั่นในตนเองตกต่ำลงมา การนิเทศเพื่อป้องกันมีหลักสำคัญ 3 ประการคือ

- 2.1 ช่วยเหลือครูยกระดับความเชื่อมั่นของตนไว้อย่างแน่นแฟ้น
- 2.2 ช่วยเหลือครูกล้าที่จะต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการ
- 2.3 ช่วยเหลือครูมีความกระตือรือร้นที่จะประกอบงานสอน

3. การนิเทศเพื่อก่อ การนิเทศเพื่อก่อมุ่งถึงจุดที่จะเจริญเติบโตได้ในอนาคตเป็นสำคัญ มีเทคนิควิธีดังนี้

- 3.1 ช่วยเหลือครูได้ใช้ระเบียบวิธีสอนที่ดีเป็นประจำ
- 3.2 ช่วยเร่งเร้าให้ครูทำงานด้วยความกระฉับกระเฉง
- 3.3 ช่วยให้กำลังใจ
- 3.4 ช่วยชี้แจงช่องทางที่จะเจริญเติบโตได้อย่างจริงจัง

4. การนิเทศเพื่อสร้างสรรค์ คือการใช้ความรู้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติ อจรวบรวมผลงาน ของกลุ่มครูที่เห็นว่าเป็นงานสร้างสรรค์มาจัดเป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ เป็นผู้นำครูในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และส่งเสริมให้ครูได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 4-7) ได้กำหนดรูปแบบของการนิเทศการศึกษาไว้ 4 รูปแบบคือ

1. การนิเทศทางตรง คือกระบวนการทำงานระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศเพื่อปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2. การนิเทศ 100% หมายถึงการนิเทศอย่างทั่วถึงต่อเนื่องและมีคุณภาพ

2.1 การนิเทศอย่างทั่วถึง คือ การที่โรงเรียนทุกโรงเรียนได้รับการนิเทศ

2.2 การนิเทศอย่างต่อเนื่อง คือ การที่ผู้นิเทศกำหนดจุดพัฒนาในโรงเรียนและ

ปฏิบัติงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายเป็นระยะ ๆ

2.3 การนิเทศอย่างมีคุณภาพ คือ การนำเทคนิควิธีการ นวัตกรรมต่างๆ มาใช้ในการ

ปฏิบัติงานนิเทศอย่างมีคุณภาพสามารถพัฒนาตามจุดต่าง ๆ ได้ตามเป้าหมาย

3. การนิเทศทางไกล หมายถึง การนิเทศการศึกษาที่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศไม่มีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง ต้องอาศัยสื่อต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรพิมพ์เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระในการนิเทศการศึกษา

4. การนิเทศภายใน หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้ความช่วยเหลือครูในโรงเรียน ประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานตามภารกิจหลัก คือ การสอน หรือการสร้างเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม ให้เต็มตามศักยภาพ โดยความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน

จากการแบ่งประเภทของการนิเทศการศึกษา กล่าวโดยสรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การนิเทศทางตรงผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศได้พบปะพูดคุย เสนอแนะโดยตรง นิเทศทางอ้อมนั้นผู้นิเทศจะนิเทศโดยผ่านสื่อ เครื่องมือ เอกสารหรือนวัตกรรมต่าง ๆ ไปถึงผู้รับการนิเทศโดยไม่ได้พบปะกันโดยตรง

8. บทบาทและหน้าที่ของผู้นิเทศการศึกษา

ผู้นิเทศเป็นบุคคลสำคัญในกระบวนการนิเทศการศึกษา เพราะเป็นส่วนผลักดันให้การศึกษาเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง มีผลทำให้ทุกฝ่ายมีความตั้งใจ มีความพยายาม ทดมความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ในการจัดการเรียนการสอน บทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศศึกษานั้น

กิติมา ปรีดีดิถ (2532 : 307) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่การนิเทศการศึกษาไว้คือ

1. บทบาทของผู้นิเทศ ผู้นิเทศ คือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือครูในการพัฒนาในการจัดการเรียนการสอน มีบทบาทดังนี้

- 1.1 ประชุมวางแผนร่วมกับครูเพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ครูกำลังเผชิญอยู่
- 1.2 ร่วมกับครูวางแผนและจัดทำโครงการเพื่อแก้ปัญหา
- 1.3 ช่วยเหลือครูในการพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอน
- 1.4 ช่วยเหลือครูในการประเมินผลนักเรียน
- 1.5 ช่วยให้ผู้ครูประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน
- 1.6 ช่วยให้ผู้ครูมีความรู้สึกรับผิดชอบในการทำงาน
- 1.7 ร่วมกับครูเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 1.8 ร่วมกับครูเพื่อหาข้อบกพร่องและแนวทางแก้ไขจากผลการปฏิบัติงาน

2. บทบาทของผู้รับการนิเทศ มีบทบาทดังนี้

- 2.1 ร่วมกับผู้นิเทศวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่
- 2.2 วางแผนร่วมกับผู้นิเทศในอันที่จะหาทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ

2.3 ลงมือปฏิบัติ หลังจากได้รับความรู้ความเข้าใจแล้ว

2.4 ขอความสนับสนุน หรือคำปรึกษาหารือจากผู้นิเทศในกรณีที่มีปัญหาระหว่างการดำเนินการ

2.5 ร่วมมือกับผู้นิเทศประเมินผลการปฏิบัติงาน

2.6 ร่วมกับผู้นิเทศหาข้อบกพร่องและแนวทางแก้ไข

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2533 : 19) ได้ให้ความหมายของบทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศ ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศและหลักสูตร ร่วมประชุมวางแผนกับบุคลากรทางการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สนับสนุนด้านงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนขวัญและกำลังใจ เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีทางการศึกษาแก่ครู กระตุ้นให้ครูเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอในด้านวิชาการ ติดตามและประเมินผลการนิเทศ

บทบาทหน้าที่ของผู้รับการนิเทศ ยอมรับบทบาทของผู้นิเทศโดยรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ให้ความเชื่อถือ ร่วมปรึกษากับผู้นิเทศในการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความจริงจังให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการนิเทศติดตามและปฏิบัติผลการปฏิบัติงาน และเมื่อพบปัญหาควรร่วมมือกับครูหรือ ผู้นิเทศเพื่อหาทางแก้ไข

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2538 : 64) กล่าวว่าผู้ที่มีหน้าที่นิเทศจะต้องทราบว่ภาระหน้าที่อันดีถือว่าเป็นหลักของการนิเทศนั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้อง ดังนี้

1. ช่วยเหลือครูในการพัฒนาปรับปรุงตนเอง
2. ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตร
3. ช่วยเหลือครูในการปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น
4. เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาได้ช่วยเหลือเพื่อนครู
5. ส่งเสริมให้คณะครูมีความสนใจในอุปกรณ์การสอน
6. ช่วยเหลือครูในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กให้ดีขึ้น
7. ช่วยเหลือครูในการประเมินผลการเรียน
8. ส่งเสริมครูให้รู้จักประเมินผลโครงการปฏิบัติงานและความก้าวหน้าของตน
9. ช่วยให้ครูประสบความสำเร็จและมีความรู้สึกมั่นคง

สุกานดา ตปนียางกูร (2539 : 179) ได้ให้ความเห็นว่า ความรับผิดชอบในด้านการนิเทศการศึกษาของผู้นิเทศ แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

1. ช่วยครูแต่ละคนทำการสอนให้ได้ผลดี ส่งผลให้ครูมีความเจริญงอกงามในอาชีพ
2. เป็นผู้ประสานงานและให้บริการแก่ครูทุกคนในด้านการสอน คือต้องช่วยเหลือครูในด้านเนื้อหาที่จะสอน วิธีสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการวัดผล
3. ทำหน้าที่เป็นวิทยากรที่ดีของครูในทุกโอกาส คือสามารถให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แจง หรือชี้แหล่งวิทยาการที่เหมาะสมให้ครู
4. ประเมินผลการเรียนการสอนและโปรแกรมของโรงเรียนทั้งหมด

จากบทบาทของบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานนิเทศการศึกษาดังกล่าวมาแล้วนั้นสรุปได้ว่าผู้ให้การนิเทศ มีบทบาทและหน้าที่ให้ความรู้ความช่วยเหลือ ให้ขวัญกำลังใจและร่วมวางแผนให้การสนับสนุน ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และผู้รับการนิเทศ มีบทบาทและหน้าที่ในการให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและเต็มใจ มีความเชื่อถือและยอมรับฟัง เพื่อให้การดำเนินการนิเทศเป็นไปอย่างราบรื่น

9. กระบวนการนิเทศการศึกษา

กระบวนการนิเทศเป็นกระบวนการโดยทั่วไปที่นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และกิจกรรมการนิเทศ การดำเนินงานจึงจำเป็นต้องให้เป็นไปตามขั้นตอน ระบบที่เรียกว่า กระบวนการนิเทศการศึกษาคงควบคู่ไปกับการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพและจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ โดยอาศัยบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาร่วมมือกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความหมายของกระบวนการนิเทศการศึกษา

กระบวนการนิเทศการศึกษาได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายและวิธีการดำเนินงานของกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้ อาทิเช่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 72) ให้ความหมายไว้ว่า กระบวนการนิเทศการศึกษามีความหมายถึง การจัดลำดับขั้นตอนการดำเนินการนิเทศโดยผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนที่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2536 : 24) กล่าวว่า กระบวนการนิเทศการศึกษาจะทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีระบบและประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการบริหาร

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 39) กล่าวถึงกระบวนการนิเทศว่า หมายถึง ขั้นตอนในการดำเนินงาน และการปฏิบัติงานการนิเทศอย่างมีระบบมีการประเมินสภาพการทำงาน การจัดลำดับงานที่ต้องทำ การออกแบบงาน การประสานงาน ตลอดจนการอำนวยความสะดวกให้งานลุล่วงไป

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่ให้ความหมายของกระบวนการนิเทศการศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศจะต้องทำงานเกี่ยวข้องกันอย่างมีระบบและต่อเนื่องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลตามจุดประสงค์ และมีประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 ข : 138) ได้กำหนดขั้นตอนกระบวนการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบต่อเนื่องไว้ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการนิเทศการศึกษา

ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศ

ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ

ขั้นที่ 5 การประเมินผล

ซุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2536 : 25-26) ได้สรุปกระบวนการนิเทศการศึกษาแบบมีส่วนร่วมไว้ 9 ขั้นตอน หรือกระบวนการ 9 ร่วม

1. ร่วมประชุมปรึกษาหารือ
2. ร่วมทีมงาน
3. ร่วมวางแผน
4. ร่วมระดมสมอง
5. ร่วมศึกษาข้อมูล
6. ร่วมมือวิเคราะห์ข้อมูล
7. ร่วมปฏิบัติการ
8. ร่วมประเมินผล
9. ร่วมปรับปรุงและพัฒนา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 232-235) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการนิเทศการศึกษา 4 ขั้นตอน ไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและการจัดทำโครงการ

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนิเทศ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่ได้กล่าวมานั้น พอสรุปได้ว่า กระบวนการนิเทศการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหาร และบุคลากรในโรงเรียนซึ่งกระบวนการนิเทศการศึกษานักการศึกษาได้มีความคิดเห็น

สอดคล้องกัน แตกต่างก็เพียงรายละเอียดเล็กน้อยเท่านั้นแต่หลักใหญ่ ๆ พอจะสรุปขั้นตอนกระบวนการนิเทศการศึกษาได้เป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

- ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
- ขั้นที่ 2 การวางแผนนิเทศการศึกษา
- ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศ
- ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ
- ขั้นที่ 5 การประเมินผลและรายงานผล

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ

การปฏิบัติการกิจใด ๆ ก็ตามผู้ที่ปฏิบัติจะต้องทราบสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของภารกิจนั้น ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปฏิบัติและดำเนินการ กระบวนการนิเทศก็เช่นเดียวกัน ผู้บริหาร และบุคลากรภายในโรงเรียนจะต้องทราบสภาพปัญหา และความ ต้องการ โรงเรียนมีจุดเด่น จุดด้อย อะไรบ้าง โรงเรียนต้องการปรับปรุงพัฒนาทางด้านใดบ้าง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 9-10) กล่าวไว้ในคู่มือผู้บริหารโรงเรียนการดำเนินการนิเทศการศึกษาประถมศึกษาว่า สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพที่เป็นจริงตามตัวบ่งชี้ด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนในขณะนั้น ปัญหา หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่คาดหวังหรือเป้าหมาย ความต้องการ หมายถึง ความคาดหวังที่จะพัฒนางานให้ดีขึ้น ในขณะที่งานนั้นมีสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับที่ไม่เป็นปัญหา สำหรับขั้นตอนในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความ ต้องการ นั้นได้เสนอแนะขั้นตอนไว้ดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตัวบ่งชี้ คุณภาพด้านต่าง ๆ
 - 1.1 ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกกลุ่มสาระ ทุกชั้น
 - 1.2 ด้านอัตราการเข้าชั้น ทุกชั้น
 - 1.3 ด้านภาวะสุขภาพ ตามเกณฑ์มาตรฐาน
 - 1.4 ด้านคุณลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ
2. สำรวจและประเมินความต้องการของครู
3. จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ
4. วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุ กำหนดทางเลือก

ในการแก้ปัญหาและการดำเนินการตามความต้องการ

นัฐกร แก่นดี (2535 : 25) กล่าวไว้ว่า สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ หมายถึง ข้อมูลที่แสดงถึงสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของโรงเรียนสภาพการปฏิบัติงานแสดงให้เห็นถึงปัญหา

ความสำคัญ ความพร้อม ความสามารถของโรงเรียน เมื่อนำไปเปรียบเทียบมาตรฐานกับ ความน่าจะเป็นคือ ความต้องการในอนาคตของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 109) กล่าวถึงการศึกษาสภาพ ปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน สํารวจข้อมูลสภาพปัจจุบันของการดำเนินงานของ โรงเรียนที่ต้องการปรับปรุงหรือพัฒนาโดยเครื่องมือ และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลระบุสภาพปัญหา สาเหตุ และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ระบุความต้องการและ เป้าหมายในการพัฒนา

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 232) อธิบายถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ ในการนิเทศเป็นขั้นตอนที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดก่อนที่ผู้นิเทศจะดำเนินการนิเทศ ผู้นิเทศจะต้อง ทราบปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ

สรุปได้ว่า การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ นั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในการนิเทศจะต้องสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบัน ศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จัดลำดับ ความสำคัญของปัญหา ระบุความต้องการและให้ความสำคัญเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อเป็นข้อมูล ในการที่จะนำไปปฏิบัติและวางแผนในการดำเนินการต่อไป

ขั้นที่ 2 การวางแผนการนิเทศการศึกษา

การวางแผนเป็นงานที่สำคัญ และจำเป็นต่อความสำเร็จของงานที่จะปฏิบัติ เพราะว่าถ้ามี การวางแผนดี มีความรัดกุม และสามารถนำไปปฏิบัติได้นั้นเท่ากับงานนั้นประสบผลสำเร็จไปแล้ว ครึ่งหนึ่ง การวางแผนการนิเทศจึงเป็นขั้นตอนที่จะนำเอาผลมาวิเคราะห์ หรือหาทางเลือกมากำหนด วัตถุประสงค์ เป้าหมายในการปฏิบัติงาน กิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติและรายละเอียดต่าง ๆ ให้ชัดเจน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 10) ได้ให้ความหมาย การวางแผนการนิเทศไว้ว่า การนำข้อมูลผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุของปัญหา และความต้องการมากำหนดกิจกรรมและแนวทางในการกำหนดงานนิเทศ

การวางแผนการนิเทศการศึกษาเป็นขั้นตอนที่นำทางเลือกที่จะดำเนินการมาร่วมกัน กำหนดรายละเอียด กิจกรรมและจัดขั้นตอนการปฏิบัติเขียนเป็น โครงการนิเทศการศึกษา ซึ่งใน โครงการควรระบุสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. หลักการและเหตุผล
2. วัตถุประสงค์
3. เป้าหมาย
4. แผนการดำเนินการ
 - 4.1 กิจกรรมสำคัญ

4.2 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

5. ทรัพยากรที่ต้องการ

6. การประเมินผล

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ธงชัย สันติวงษ์ (2536 : 3) ได้กล่าวถึงการวางแผนของงานที่ต้องปฏิบัติของผู้บริหารแต่ละคน คือกำหนดวัตถุประสงค์ การจูงใจ การสื่อความ การวัดผลงาน และการพัฒนาบุคคล มีความหมายกว้างกว่าที่คลุมถึงการบริหารทั้งหมด คือกระบวนการบริหารของงานและมุ่งสู่นาคต

ชารี มณีศรี (2542 : 203) กล่าวถึงการวางแผนการนิเทศว่า เป็นการนำทางเลือกตามการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการมากำหนดรายละเอียดของกิจกรรมโดยเขียนเป็นโครงการนิเทศ ซึ่งประกอบด้วยการนิเทศมีสาระสำคัญ คือ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ ผู้รับผิดชอบโครงการ แผนดำเนินงาน ระยะเวลา สถานที่ งบประมาณ การประเมินผลและผลที่คาดว่าจะได้รับ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์(2544 : 233) กล่าวว่า การวางแผนและการจัดทำโครงการนิเทศ การวางแผนตามลักษณะของงานนิเทศการศึกษา หมายถึงวิธีการที่อาศัยหลักการเหตุผล และข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษา สภาพปัจจุบัน และปัญหาความต้องการของโรงเรียน ว่าต้องการนิเทศในเรื่องใดบ้าง แล้วนำมาจัดทำแผนและโครงการต่อไป

สรูปได้ว่า การวางแผน คือ การลำดับความสำคัญของปัญหากำหนดเป้าหมายและทางเลือก การจัดทำโครงการนิเทศ การกำหนดกิจกรรม การจัดทำแผนปฏิบัติการนิเทศ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ เป็นขั้นตอนที่นำเอาผลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดทางเลือกเป็นแนวปฏิบัติต่อไป

ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศ

สื่อและเครื่องมือการนิเทศเป็นสิ่งที่ช่วยให้การนิเทศมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเป็นสิ่งที่จะช่วยเก็บรายละเอียดที่ผู้รับการนิเทศไม่สามารถแสดงออกมาได้ และสามารถเก็บข้อมูลนำมาเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษา และสิ่งที่ทำให้มีความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการนิเทศให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อีกด้วย

แฮร์ริส (Harris, 1985 : 14) ได้กล่าวถึงสื่อและเครื่องมือการนิเทศไว้ว่า เป็นการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ให้ตรงตามความต้องการ ความจำเป็นของบุคลากรและได้สัดส่วนกัน การระบุและจัดสรรทรัพยากรโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ และการจัดเตรียมบุคลากรเฉพาะหรือตามวัตถุประสงค์ต่างๆ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531 : 16) ได้เสนอแนะหลักการสร้างสื่อ และเครื่องมือการนิเทศไว้ดังนี้

1. ตัดสินใจว่าจะเลือกใช้เครื่องมือใดบ้างโดยพิจารณาจากข้อมูลการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการว่ามีปัญหาในเรื่องใด ควรปรับปรุงอย่างไร
2. ศึกษารายละเอียดของสื่อหรือเครื่องมือที่เลือกไว้ในตอนแรกว่ามีรายละเอียดปลีกย่อย ลักษณะเฉพาะจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร
3. ดำเนินการสร้างสื่อและเครื่องมือโดยคำนึงถึงเนื้อหาวัตถุประสงค์และรูปแบบการใช้งาน
4. ทดลองใช้สื่อ และเครื่องมือทุกชนิดที่สร้างขึ้นมาก่อนนำมาใช้จริงต้องนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาข้อบกพร่อง และนำไปทดลองใช้อีกครั้งหนึ่ง ปรับปรุงครั้งที่สองแล้ว จึงนำไปใช้จริงทั้งนี้ให้มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด
5. การประเมินสื่อเครื่องมือจะต้องประเมินผลว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือไม่แล้วมีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไร

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531 : 22) ได้กล่าวถึงสื่อการนิเทศ การศึกษาว่า สื่อเป็นสิ่งที่ช่วยในการปฏิบัติงาน นิเทศการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาและพิจารณาการทำงานของครู และได้ให้ความหมายของเครื่องมือนิเทศการศึกษาไว้ว่าเป็นสิ่งที่ใช้ในการตรวจสอบ การปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศ เพื่อให้ผู้นิเทศทราบถึงที่มาของสภาพปัญหาความต้องการจะได้วางแผน แก้ปัญหาได้ถูกต้อง เครื่องมือเหล่านี้ ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบประเมินค่า แบบสังเกตพฤติกรรม เป็นต้น

กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 68) ได้ให้ความหมายการสร้างสื่อ เครื่องมือไว้ว่า วัสดุสิ่งของ ภาพ เครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนหมายถึงตัวบุคคล วิธีการ สถานที่ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ ประกอบการนิเทศเพื่อให้บังเกิดผลดี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544 : 76) ได้ให้ทางเลือกเพื่อพัฒนา การนิเทศว่าเป็นการพิจารณาเลือกยุทธศาสตร์ที่จะพัฒนางานนั้น ๆ ให้มีโอกาสประสบความสำเร็จ มากที่สุด โดยคำนึงถึงจุดที่ต้องการพัฒนาและข้อจำกัดของหน่วยงานด้วย ทั้งนี้เป็นการสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ มีความจำเป็นสำหรับผู้นิเทศการศึกษาที่จะต้องสร้างทักษะเหล่านี้ ให้มีขึ้นประจำตัว เพราะถือว่าเป็นกระบวนการหลักที่สำคัญ มีความจำเป็นต่อการนิเทศการศึกษา เป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้การนิเทศการศึกษาประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว

จากที่นักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความของการสร้างสื่อ และเครื่องมือในการนิเทศไว้ นั้นสรุปได้ว่า การสร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศเป็นการใช้วัสดุ สิ่งของเครื่องมือให้สอดคล้องกับ ปัญหาเพื่อสนองต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงตรงตามความต้องการสร้างความเข้าใจอันดี

ระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเพื่อพัฒนางานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้น การสร้างสื่อและเครื่องมือ จึงต้องคำนึงถึงความสำคัญความจำเป็นตลอดจนประโยชน์ที่ได้รับ ประหยัด คุ่มค่า ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษา สะดวกต่อการใช้ และการบำรุงรักษาสื่อและ เครื่องมือ

ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ

การปฏิบัติการนิเทศการศึกษาเป็นการทำงานร่วมกันหลายคนซึ่งแต่ละคนมีแนวคิด แตกต่างกันไป ผู้นิเทศจะต้องเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ต้องมีวิธีการที่จะช่วยให้การนิเทศ ประสบผลสำเร็จมีวิธีการสร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้รับการนิเทศ ใช้เทคนิคต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม กับสถานการณ์ ผู้นิเทศจะต้องมีคุณสมบัติเหนือกว่าผู้รับการนิเทศ เช่น ฉลาด กล้ามีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความมั่นใจในตนเอง มีบุคลิกลักษณะที่ดี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 10) กล่าวถึงการปฏิบัติ การนิเทศว่า เป็นการดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดในโครงการนิเทศการศึกษา

ในการปฏิบัติการนิเทศการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้นิเทศจะต้องนำหลักการนิเทศ เทคนิค ทักษะ สื่อและเครื่องมือนิเทศมาใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบุคลากรผู้รับ การนิเทศ เพื่อให้การปฏิบัติการนิเทศศึกษาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ผู้บริหารและ/หรือ ผู้นิเทศควรดำเนินการนิเทศดังนี้

1. เตรียมความพร้อมก่อนการนิเทศ ควรจัดให้มีการประชุมคณะปฏิบัติงานเพื่อซักซ้อม ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ กิจกรรม สื่อ เครื่องมือการบันทึกผล การประเมินผลและสรุปผล การนิเทศ

2. ปฏิบัติการนิเทศ การดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการนิเทศการศึกษา ผู้นิเทศไม่ควรละเลยเกี่ยวกับการเสริมแรงให้กำลังใจรับทราบปัญหา ความต้องการของผู้รับ การนิเทศและนำเอาปัญหาและความต้องการนั้นมาพิจารณาหาทางช่วยเหลือสนับสนุน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 ก. : 58) การลงมือปฏิบัติ เป็นการนำยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้มาลำดับขั้นตอนการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้คือ

1. กำหนดรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการ
2. กำหนดสิ่งสนับสนุนในการดำเนินการ ซึ่งได้แก่ งบประมาณ บุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น
3. กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ
4. วางแผนติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน
5. จัดทำแผนนิเทศของโรงเรียน

6. ประชุมชี้แจง และมอบหมายงานให้ตรงความสามารถของผู้นิเทศ
7. ผู้นิเทศทำปฏิทินนิเทศ และประสานปฏิทินนิเทศกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
8. ผู้นิเทศจัดกิจกรรมนิเทศตามแผนนิเทศที่ได้รับมอบหมายตามปฏิทินนิเทศที่กำหนดไว้
9. ผู้นิเทศบันทึกการนิเทศ และผลการนิเทศที่ได้รับมอบหมายและรายงานผลการนิเทศให้กับผู้บริหาร โรงเรียนทราบ

ซารี มณีสรี (2542 :203) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติการนิเทศไว้ว่าเป็นขั้นลงมือทำตามโครงการนิเทศที่กำหนดหลักโดยคำนึงถึงหลักการนิเทศ เทคนิค ทักษะ สื่อ และเครื่องมือนิเทศ การเตรียมความพร้อม สร้างความเข้าใจ รวมทั้งการเสริมแรงให้กำลังใจช่วยเหลือ สนับสนุนจากผู้บริหาร โรงเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 :234) การดำเนินการนิเทศเป็นการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้ได้ความต้องการหรือเป้าหมายที่วางไว้ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การให้ความรู้ ความเข้าใจถึงสิ่งที่จะดำเนินการ เป็นความจำเป็นสำหรับการเริ่มการนิเทศที่จัดขึ้นใหม่เพื่อจะได้สร้างความเข้าใจและทำให้การนิเทศนั้นได้ผล
2. การปฏิบัติงานประกอบด้วยการปฏิบัติงานที่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลหรือทุกฝ่าย คือผู้รับการนิเทศ ผู้ให้การนิเทศ ผู้บริหารเป็นผู้ให้การสนับสนุนการนิเทศ
3. การสร้างขวัญและกำลังใจ ผู้รับการนิเทศควรได้รับการเสริมกำลังใจ โดยเฉพาะจากฝ่ายบริหารหรือให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจ และทำงานด้วยความพึงพอใจการสร้างขวัญและกำลังใจควรปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับการทำงาน จึงจะได้รับผล

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่ปฏิบัติการนิเทศการศึกษาจะต้องมีความรู้ ทักษะที่จำเป็นจะต้องยึดหลักแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้อง ได้แก่ ช่วยเหลือในการพัฒนาปรับปรุงตนเอง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู และก่อให้เกิดความรู้สึกลดอคัยในการทำงาน ถ้าหากผู้ปฏิบัติการนิเทศการศึกษาทำได้ดังกล่าวแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียน มีความสามัคคีกันในหมู่คณะ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรักและภูมิใจในอาชีพครูที่ตนปฏิบัติอยู่

ขั้นที่ 5 การประเมินผลและการรายงานผลการนิเทศ

การประเมินผลเป็นตัวบ่งชี้ให้ทราบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนได้ผลเพียงไร มีจุดบกพร่อง จุดด้อย จุดเด่นอย่างไร เพื่อจะได้หาทางแก้ไข ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529 : 28-29) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการประเมินผลและการรายงานผล ดังนี้

1. ขั้นเตรียมงานก่อนการปฏิบัติงาน ผู้นิเทศควรตรวจสอบแผนงานหรือโครงการเพื่อให้ความเป็นไปได้ และมีความสมบูรณ์ของแผนงานหรือโครงการมากที่สุด
2. ขั้นการเริ่มต้นการปฏิบัติงานโครงการนั้น ผู้นิเทศควรได้มีการตรวจสอบความพร้อมในการที่จะเริ่มโครงการ ได้แก่ บุคลากร ทรัพยากร การฝึกอบรม การทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและทัศนคติของชุมชน
3. ขั้นระหว่างดำเนินการหรือปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบวิธีการปฏิบัติงานเน้นหนักด้านบริหารวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานมีจุดมุ่งหมาย แนวดำเนินการ และปรัชญาตรงกันหรือไม่ ขั้นตอนการปฏิบัติงานมีอุปสรรคขัดข้องหรือไม่ การแบ่งงานรับผิดชอบเหมาะสมกับงานเพียงใด สามารถปฏิบัติงานได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ได้หรือไม่
4. ขั้นสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วว่ามีผลตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

สำหรับการรายงานผล การนิเทศการศึกษามีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน ได้แก่ ความพร้อมที่จะดำเนินงาน การมอบอำนาจหน้าที่ให้ผู้ร่วมงาน การอำนวยความสะดวก การควบคุมงาน การรายงาน และการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของโครงการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ สำหรับแบบรายงานการประเมินโครงการหรือแผนงานนั้น ควรประกอบด้วย หัวข้อเกี่ยวกับชื่อโครงการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ปัญหาอุปสรรค ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ ข้อเสนอแนะ ผู้รับผิดชอบโครงการและผู้รายงาน การเสนอรายงานการประเมินผลนี้เป็นหลักฐานที่รวบรวมข้อมูลจากผลการประเมินไว้ประกอบการพิจารณาวางแผนในอนาคต คณะทำงานควรเสนอรายงานเมื่อได้รับสรุปการประเมินผลแผนหรือโครงการให้ที่ประชุม หรือเสนอต่อผู้บังคับบัญชาโดยตรงต่อไป

สำนักงานโครงการรับความช่วยเหลือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530 : 27-30) ได้เสนอขั้นตอนของการประเมินผลว่าควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดขอบข่าย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการประเมินผล ในการประเมินผลแต่ละครั้งควรกำหนดขอบข่าย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการประเมินผลให้ชัดเจน ซึ่งเหมือนกรอบของการปฏิบัติงาน โดยกำหนดจากนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และภารกิจขอบข่ายของการกำกับติดตาม และนิเทศ จากนั้นนำมาวิเคราะห์กำหนดเป็นรายละเอียด ขอบข่ายของการประเมินผลในครั้งนั้น ๆ พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประเมินให้ชัดเจนด้วย

2. การวางแผนและสร้างสื่อเครื่องมือ มีรายละเอียดการปฏิบัติเกี่ยวกับการกำหนดระยะเวลาที่ต้องดำเนินการปฏิบัติ กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ประเมิน กำหนดวิธีการและเกณฑ์ในการประเมิน จัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล กำหนดแนวทาง การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล และกำหนดรูปแบบการสรุปผลและรายงานผล

3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผนการประเมินที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปทำการวิเคราะห์ซึ่งอาจจะทำได้โดยการวิเคราะห์ตามวิธีทางสถิติ การพรรณนาเปรียบเทียบ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อสรุปผลการประเมิน

5. การรายงานผลการประเมิน หลังจากสรุปผลการประเมินในขั้นที่แล้ว ก็เป็นขั้นรายงานผลการประเมิน ซึ่งอาจจะทำได้ทั้งด้วยวาจาและลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องทราบ

สำหรับการรายงานผลการนิเทศนั้น ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจทราบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งก่อนปฏิบัติการ ระหว่างปฏิบัติการ และหลังปฏิบัติการ เพื่อพิจารณาหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขให้การปฏิบัติมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด และเพื่อสรุปข้อมูลการปฏิบัติงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ ตลอดจนการสนับสนุนช่วยเหลือให้การปฏิบัติก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการดำเนินการหรือขั้นตอนการรายงานผลการนิเทศการศึกษานั้น มีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติงานดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ผู้รายงานต้องรวบรวมผลงานทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่รวบรวมและตรวจสอบแล้วในขั้นที่หนึ่ง เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเปรียบเทียบ

2.2 เปรียบเทียบข้อมูลที่จัดหมวดหมู่แล้วกับข้อมูลเดิม หรือเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้ในกรณีเป็นการรายงานครั้งแรก

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลหรือวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบข้อมูลแต่ละหมวดหมู่แปลผลข้อมูลเพื่อให้รู้ว่าจากข้อมูลและผลการเปรียบเทียบแสดงให้เห็นอะไรบ้าง เปลี่ยนแปลงอย่างไร ผลเป็นอย่างไรเนื่องจากสาเหตุใด

3. ขั้นสรุปอภิปรายจัดทำข้อมูลเสนอแนะ

3.1 สรุปผลงานกิจกรรมโดยส่วนรวมทั้งหมดทุก ๆ ด้านในช่วงเวลาที่รายงาน

3.2 อภิปรายผลโดยส่วนรวมทุกด้านที่ผลสรุปออกมาเป็นเช่นนั้นเพราะอะไร มีสาเหตุปัญหาอุปสรรคหรือปัจจัยสนับสนุนอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดผลเช่นนั้น โดยอภิปรายรวม ๆ จากผลสรุป

3.3 จัดทำข้อเสนอแนะโดยส่วนรวมที่ต่อเนื่องกับการอภิปรายผลในการจัดทำข้อเสนอแนะควรเป็นข้อเสนอแนะที่เป็นไปได้ สามารถแก้ปัญหาลดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้งานมีความก้าวหน้า ทั้งนี้ควรเรียบเรียงลำดับความสำคัญจำเป็นเร่งด่วนไว้ด้วย

4. ชั้นบันทึกจัดทำเอกสาร

4.1 บันทึกผลการสรุปอภิปรายและข้อเสนอแนะลงในแบบรายงาน ถ้าเป็นการรายงานตามรายการบังคับบัญชาควรเสนอผู้มีอำนาจลงนามและเตรียมจัดส่งรายงานต่อไป

4.2 เก็บสำนวนแบบรายงาน หรือแบบสถิติเข้าระบบเก็บข้อมูล หรือคลังข้อมูล สำหรับใช้อ้างอิงในโอกาสต่อไป

4.3 ควรเลือกหัวข้อเนื้อหาที่จะพิมพ์เอกสารเผยแพร่ แผ่นปลิว ตลอดจนพิจารณารูปแบบของการนำเสนอข้อมูล เช่น กราฟ แผนภูมิ ตาราง เป็นต้น ให้สั้นกะทัดรัด น่าสนใจ ใช้เนื้อหาต่อเนื่องครอบคลุม

5. ชั้นเสนอรายงานเผยแพร่

5.1 ส่งรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบตามกำหนดเวลา

5.2 นำข้อมูลผลสรุป โดยคัดจากเอกสารเผยแพร่หรือแบบรายงานมาจัดป้ายนิเทศเผยแพร่

5.3 แจกเอกสารแผ่นปลิวแก่ผู้มาเยี่ยม ผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 11) ได้ให้ความหมายการประเมินผลการนิเทศว่าเป็นการตรวจสอบความสำเร็จของโครงการกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ ผู้มีหน้าที่ดำเนินการประเมินผลได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน และคณะผู้นิเทศมีขอบข่ายกิจกรรมที่ดั่งปฏิบัติดังนี้

1. ประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
2. ประเมินความคิดเห็นเพื่อสร้างความพึงพอใจของผู้รับการนิเทศ
3. ประเมินกระบวนการนิเทศการศึกษา

4. สรุปรวมผลการประเมินเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงการปฏิบัติงานในโอกาสต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 113) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติการนิเทศมาประเมินผล การประเมินจะเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงพัฒนางานต่อไป แบบประเมินควรเกิดจากการร่วมคิด ของผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ การประเมินอาจทำได้ 2 วิธี คือ ประเมินโดยใช้เครื่องมือประเภทต่างๆ และประเมิน โดยการประชุม ระยะเวลาการประเมินอาจดำเนินเป็น 3 ระยะ ประเมินความพร้อม

ก่อนดำเนินการประเมินระหว่างปฏิบัติการนิเทศและประเมินหลังการนิเทศ ซึ่งเป็นการประเมินภาพรวม ของการปฏิบัติการนิเทศตามโครงการ โดยประเมินองค์ประกอบของระบบการนิเทศ ทั้งด้านปัจจัย กระบวนการ ผลผลิต และผลกระทบ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 ก. : 58) กล่าวว่า การติดตามประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านการดำเนินการนิเทศ และผลที่ได้ระหว่างการดำเนินการ และเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการตามแผนนิเทศ ข้อมูลที่ได้รับนำมาเปรียบเทียบกับสภาพความสำเร็จของแผนนิเทศ หากพบว่าไม่เป็นไปตามสภาพความสำเร็จที่กำหนดไว้ก็ต้องพิจารณาว่ามีข้อบกพร่องตรงไหน อย่างไร และหาวิธีพัฒนาให้ดีขึ้นหรือหากพบว่าการดำเนินการตามแผนนิเทศบรรลุผลที่คาดหวังไว้ แต่การดำเนินการพบว่ามีวิธีที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพสูงกว่า ก็อาจพิจารณาปรับปรุงให้ดีขึ้นอีกได้

ชารี มณีสรี (2542 : 203) กล่าวถึงการประเมินผลการนิเทศว่าเป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงานนิเทศตามโครงการที่กำหนด ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ประเมินความคิดเห็น กระบวนการนิเทศการศึกษา รวมผลการประเมินข้อมูลป้อนกลับ เพื่อการปรับปรุงต่อไป

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 235) กล่าวถึงการประเมินผลการนิเทศว่าเป็นขั้นสุดท้ายในการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการประเมินผล ได้แก่ ผู้บริหาร หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำการประเมินผล หลักการประเมินผลมีดังนี้

1. การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยตั้งจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนการใช้เครื่องมือ และการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายนิเทศ ครู อาจารย์ และนักเรียน นักศึกษา
2. การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลจากหลายฝ่ายทั้งจากผู้บริหาร ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ
3. การประเมินผลสามารถทำได้ 2 ระบบคือ การประเมินผลระหว่างโครงการ และการประเมินผลสรุป เป็นการประเมินผลเพื่อตัดสินใจถึงผลที่จะได้รับจากโครงการ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2536 : 113-114) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของการติดตามและประเมินผลนิเทศการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. ขอบข่ายของการติดตามและการประเมินผลเพื่อให้ทราบว่าจะประเมินอะไร ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้
 - 1.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา
 - 1.2 งานในโรงเรียน
 - 1.3 หลักสูตรการเรียนการสอน
 - 1.4 วิธีสอนและกระบวนการสอน

- 1.5 การวัดผลและประเมินผล
- 1.6 ครูผู้สอน
- 1.7 นักเรียน
- 1.8 บรรยากาศทางวิชาการ
- 1.9 ความร่วมมือของโรงเรียนและชุมชน
- 1.10 ขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน

2. ระบบของงานเป็นการประเมินทั้งตัวป้อนกระบวนการดำเนินงานและผลผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างและหลังการดำเนินงาน โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ และคุณค่าที่เกิดขึ้น ข้อมูลป้อนกลับจะเป็นตัวบ่งชี้และกำหนดให้ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

3. วิธีการหลากหลายวิธีเพื่อรวบรวมข้อมูลให้ได้ใกล้เคียงและเที่ยงตรงมากที่สุดจาก การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น

4. ความต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่อการติดตามและประเมินผลควรมีการวางแผนล่วงหน้าและกระทำอย่างเป็นระบบต่อเนื่องกัน

5. วัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้ให้ชัดเจนว่าจะประเมินเพื่ออะไร ต้องการทราบอะไร และต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

6. ผู้ประเมินให้หลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีการประเมินเพื่อป้องกันการลำเอียง โดยให้ความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด

7. การประเมินตนเองดำเนินไปได้ ควรให้ผู้ปฏิบัติได้มีโอกาสประเมินตนเอง ประเมินพฤติกรรมการสอนของตนเอง หรือให้ผู้อื่นช่วยประเมิน เพื่อให้ทราบพฤติกรรมที่ควรปรับปรุงแก้ไข

8. เครื่องมือและเกณฑ์ นำมาใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์ และจุดประสงค์

9. การประเมินต้องสัมพันธ์กับสิ่งที่ปฏิบัติในการดำเนินงานนิเทศการศึกษา

10. การยอมรับและใจกว้างของผู้ประเมินและผู้ที่ถูกประเมินซึ่งต้องเข้าใจและยอมรับว่าไม่นำเอาผลการประเมินไปดำเนินคดีแต่เป็นข้อมูลป้อนกลับเพื่อนำไปพัฒนางานนิเทศการศึกษาเท่านั้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530 : 25) ให้ความหมายว่า การรายงานผล คือ การสรุปผล การกำกับ ติดตามและนิเทศทุกด้าน รายงานให้ผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้บังคับบัญชาทราบถึงผลงาน ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลจากการรายงานผลไปใช้ในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้การปฏิบัติ การกำกับ ติดตาม และนิเทศมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

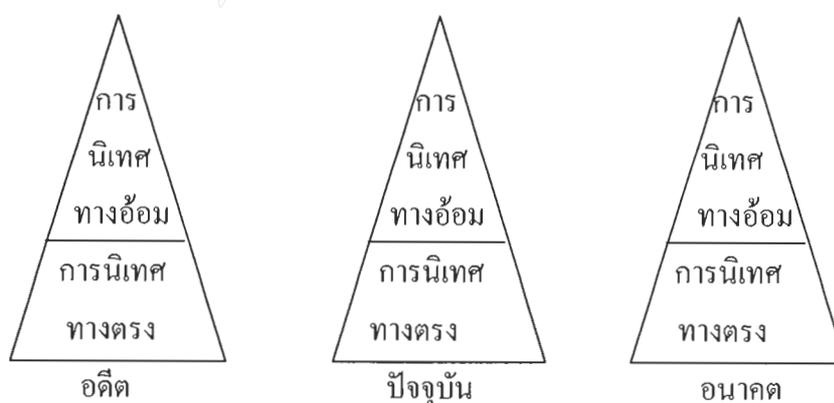
การประเมินผล และรายงานผลการนิเทศการศึกษาพอสรุปได้ว่า เป็นการตรวจสอบความสำเร็จของโครงการกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติการนิเทศมาประเมินผล และรวบรวมข้อมูลเพื่อสรุปปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานเสนอต่อผู้บังคับบัญชา การประเมินผลและรายงานผลการนิเทศจะกระทำได้ทั้งระหว่างโครงการหรือสรุปผลภายหลังการนิเทศก็ได้ การประเมินผล เป็นตัวชี้วัดว่าการดำเนินการนิเทศที่ผ่านมาได้ประสบผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหนเป็นเครื่องมือที่จะช่วยในการปรับปรุงและแก้ไขเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

การพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับกระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษาที่มีคุณภาพนั้น จะต้องดำเนินการอย่างมีระบบ มีขั้นตอนดังนี้จึงมีผู้เสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 161 – 164) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาจะเป็นการนิเทศทางอ้อม คือนิเทศโดยใช้สื่อ (media) เช่นเอกสาร วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ มากกว่าการนิเทศทางตรง ที่ศึกษานิเทศก์ไปพบปะกับครูด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะว่าจำนวนครูมีมากความรู้ของครูก็สูงขึ้นเทคโนโลยีแพร่หลายมากขึ้น การนำความรู้ไปให้ครูโดยตรงจึงไม่ทันกับการแพร่ของข่าวสารและการกระทำไม่ได้ทั่วถึง

หากจะเปรียบเทียบรูปแบบของการนิเทศในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่าง อาจดูได้จาก diagram ดังนี้

กระบวนการนิเทศ คือแบบแผนของการนิเทศการศึกษาที่ลำดับขั้นตอนไว้ต่อเนื่องกันอย่างมีระบบระเบียบ มีการลำดับขั้นตอนการทำงานไว้อย่างชัดเจน มีเหตุผล และมีความเป็นไปได้ ซึ่งทศวรรษหน้าจะประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (need assessment) โดยการสำรวจปัญหาของโรงเรียน วิเคราะห์ภารกิจของโรงเรียน เพื่อนำไปสู่การตั้งจุดมุ่งหมายในการนิเทศการศึกษา
 2. ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา กำหนดโดยคำนึงถึงความต้องการจำเป็นที่วิเคราะห์ได้
 3. ขั้นการวางแผนและโครงการนิเทศการศึกษา ต้องใช้วิธีการและขั้นตอนของการวางแผนที่รัดกุม เพื่อให้ได้แผนงานและโครงการที่จะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน
 4. ขั้นปฏิบัติการนิเทศตามแผน ขั้นนี้จะมีการจัดทำโครงการย่อย ตามทางเลือกที่กำหนดไว้ในแผน แล้วปฏิบัติตามโครงการเหล่านั้น
 5. ขั้นประเมินผล จะต้องประเมินโดยยึดจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในขั้นที่สอง อาจประเมินทั้งปฏิบัติงาน และเมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติงานตามแผน
- กระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าวแสดงความสัมพันธ์ให้เห็นดังรูปต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงกระบวนการนิเทศ 5 ขั้นตอน

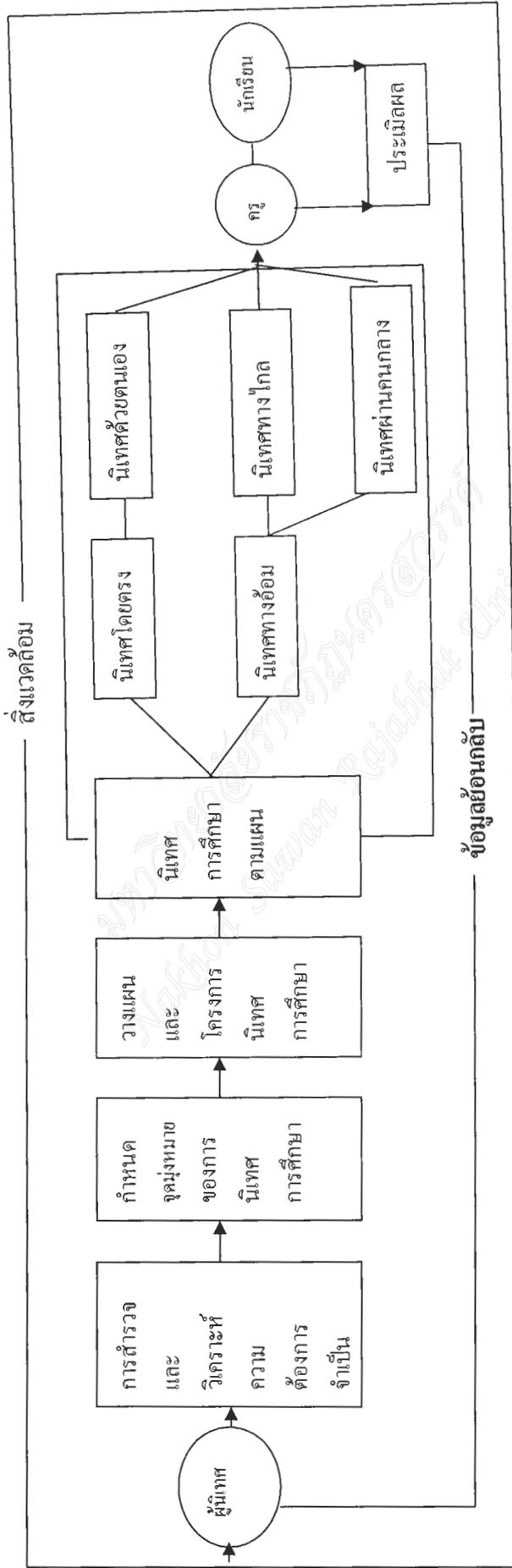
ที่มา : วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 162)

วิธีการนิเทศการศึกษาในทศวรรษหน้า จะดำเนินการใน 3 ลักษณะ คือ

1. วิธีการนิเทศด้วยตนเอง ซึ่งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ส่วนเทคนิคการนิเทศอาจใช้การประชุม อบรม สัมมนา สาธิต ฯลฯ สิ่งตีพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอเทป สไลด์ ภาพยนตร์ เป็นต้น
 2. การนิเทศทางไกล เป็นการนิเทศที่ใช้สื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งตีพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอเทป สไลด์ ภาพยนตร์ เป็นต้น
 3. การนิเทศผ่านคนกลาง เป็นการนิเทศการศึกษาที่ผู้นิเทศจัดกระทำโดยผ่านบุคคลอื่น เช่น ผู้นิเทศนิเทศบริหาร หัวหน้าหมวด แล้วให้บุคคลเหล่านั้นนิเทศครูในโรงเรียนต่อไป
- จากเรื่องรูปแบบ กระบวนการและวิธีการของการนิเทศการศึกษาที่กล่าวแล้วข้างต้น สามารถสรุปรวมด้วยรูปแบบของการจัดการนิเทศการศึกษาในทศวรรษหน้าไว้ดังนี้

รูปแบบของการจัดการ

การนิเทศการศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า

ภาพที่ 2.2 แสดงการนิเทศการศึกษาของไทยในทศวรรษหน้า

ที่มา : วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 164)

จากรูปแบบข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการนิเทศในทศวรรษหน้านั้นต้องทำงานอย่างมีระบบ ขั้นตอน หรือที่เรียกว่า กระบวนการนิเทศการศึกษา ซึ่งในการสัมมนาครั้งนี้ได้เสนอไว้ 5 ขั้นตอน และในการดำเนินการนิเทศนั้นผู้นิเทศต้องเลือกรูปแบบที่จะทำการนิเทศทางตรงหรือทางอ้อม หรือทั้งสองวิธี นอกจากนี้ก็ต้องพิจารณาว่าวิธีการใด เทคนิคใดไหนบ้างจึงจะเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

สุมน อมรวิวัฒน์ (2546 : 16-20) กล่าวถึงการนิเทศการศึกษาในรูปแบบกัลยาณมิตรนิเทศ คือ หลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ ในที่นี้มุ่งเอาประเภทครู หรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญได้แก่

1. ปิโย นำรักในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ตาม
2. ครู นำเคารพในฐานะประพาศิสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกรับรู้อย่างดี เป็นที่ฟังได้และปลอดภัย

3. ภาวนิโย นำเจริญใจหรือนำยกย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้ และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นที่ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยความซาบซึ้ง ภูมิใจ

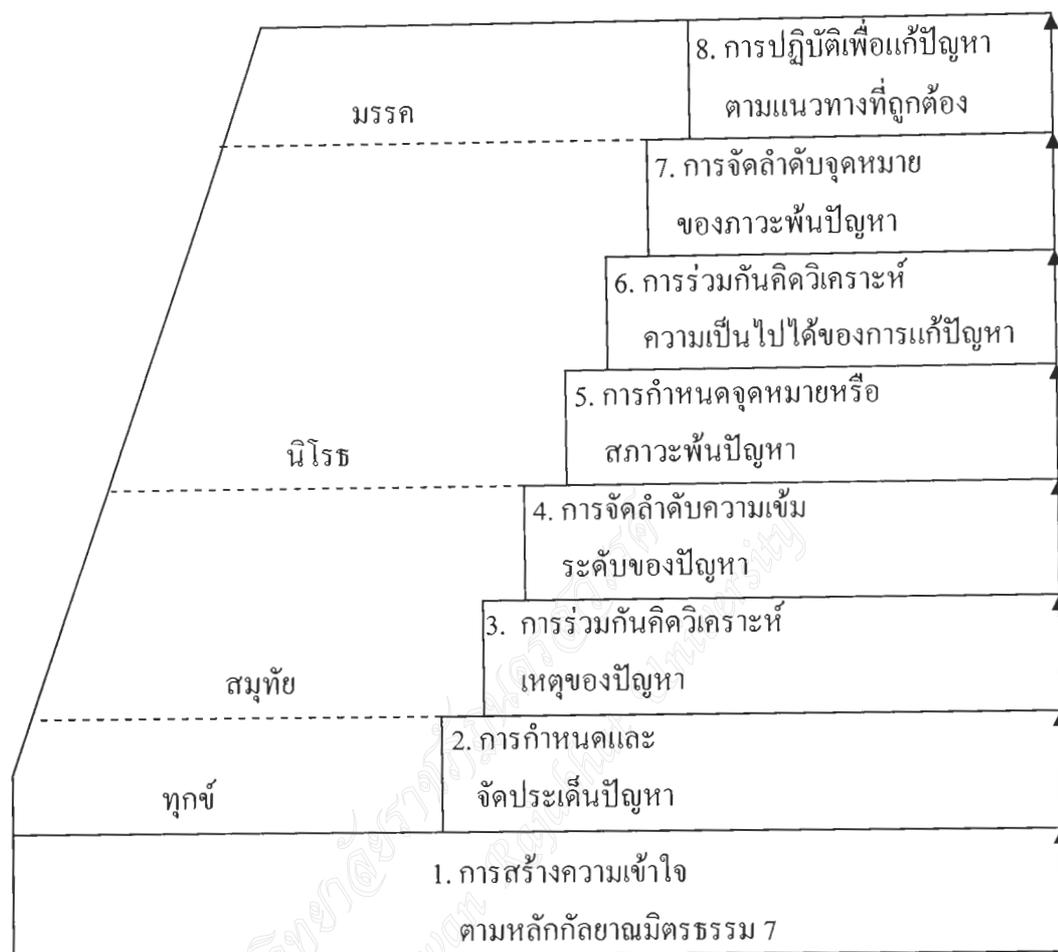
4. วดตัจ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์อดทน ฟังได้ไม่เบื่อไม่ท้อถอย

6. คมภีรยจ กต กตตา แดลงเรื่องกล้าสู้ได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ชับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

จะเห็นได้ว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 นี้มุ่งเน้นความปลอดภัย โปร่งใจ ไม่บีบบังคับ เน้นความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความเข้าใจกระจ่างแจ้งแนะนำทางที่ถูกต้องด้วยการยินยอมนับถือซึ่งกันและกัน กระบวนการกัลยาณมิตรคือกระบวนการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อจุดหมาย 2 ประการ คือ 1) ชี้อาชีพบรรเทาทุกข์ 2) ชี้อุสขเกษมสันต์ โดยทุกคนต่างมีเมตตาธรรมพร้อมจะชี้แนะและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กระบวนการกัลยาณมิตรช่วยให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้โดยการจัดขั้นตอนตามหลักอริยสัจ 4 ดังนี้

ภาพที่ 2.3 แสดงขั้นตอนการนิเทศตามกระบวนการกัลยาณมิตร

ที่มา : สุมน อมรวิวัฒน์ (2546 : 20)

หากพิจารณาภาพข้างต้น กระบวนการนิเทศโดยชี้ทางบรรเทาทุกข์ มีขั้นตอนคือ

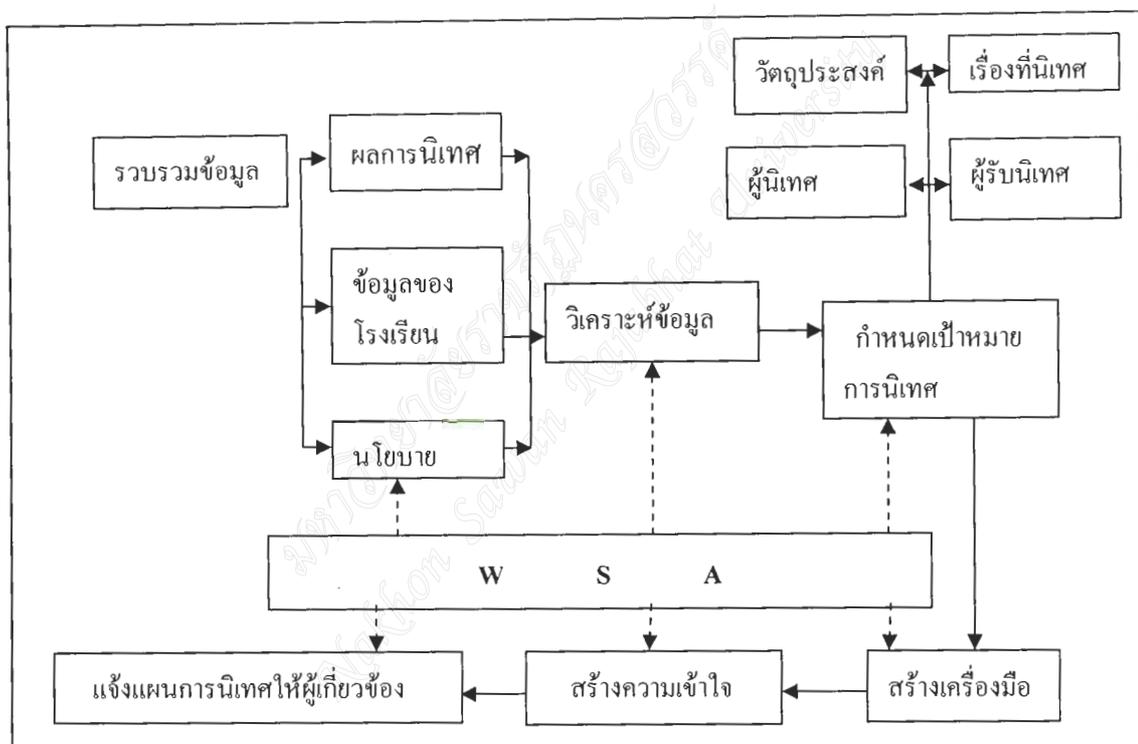
1) การสร้างความเข้าใจ 2) การกำหนดปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา 3) การศึกษาค้นคว้า คิดวิเคราะห์ร่วมกันถึงเหตุปัจจัยแห่งปัญหา 4) การจัดลำดับความเข้มหรือระดับความซับซ้อนของปัญหา การชี้อุสขเกษมศาสตร์ มีขั้นตอนต่อมาคือ 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของการแก้ปัญหา หรือวัตถุประสงค์ของภารกิจ 2) การวิเคราะห์ความเป็นไปได้หรือทางเลือก 3) การจัดลำดับวัตถุประสงค์และวิธีการ 4) การกำหนดวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมหลายๆ วิธี

การพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษาพอสรุปได้ว่า เป็นการดำเนินงานที่มีระบบและต่อเนื่องเป็นขั้นเป็นตอน การเรียนรู้ซึ่งกันและกันของบุคลากร การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นแนวทางที่จะส่งผลให้การดำเนินงานพัฒนาและประสบผลสำเร็จ ทุกขั้นตอนของกระบวนการนิเทศการศึกษานี้เน้นการดำเนินงานตามหลักการพัฒนาทั้งระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4. (2549 : 2-5) ได้กล่าวถึงการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษาประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan : P)

การวางแผน เป็นขั้นตอนของกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นการดำเนินงานที่มีเป้าหมายจะศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา และกำหนดแนวทางการนิเทศการศึกษา การจัดเตรียมเครื่องมือสำหรับกรนิเทศและการแจ้งปฏิทินการนิเทศการศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ โดยที่ทุกกิจกรรมของขั้นตอนนี้เน้นการมีส่วนร่วม ความต่อเนื่องและการเรียนรู้ของบุคลากร กิจกรรมสำคัญของขั้นตอนการวางแผน สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 2.4 แสดงกิจกรรมในขั้นตอนการวางแผน

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4. (2549 : 2)

จากภาพที่ 2.2 จำแนกกิจกรรมย่อยตามวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ ได้ดังนี้

กิจกรรมย่อย	วัตถุประสงค์	ผลลัพธ์
1. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศ	เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างหลากหลายสำหรับนำมาใช้ประโยชน์	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาข้อมูลการนิเทศและข้อมูลทั่วไปของโรงเรียน
2. วิเคราะห์ข้อมูล	เพื่อศึกษาจุดเด่น จุดด้อย และจุดพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน	ได้ทราบจุดเด่น จุดด้อย และจุดพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน
3. กำหนดเป้าหมายการนิเทศ	เพื่อกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานนิเทศการศึกษา	1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการนิเทศ 2. กำหนดเรื่อง/ประเด็นที่นิเทศ 3. กำหนดผู้นิเทศ-ผู้รับการนิเทศ 4. กำหนดช่วงเวลานิเทศ
4. สร้างเครื่องมือนิเทศ	เพื่อสร้างเครื่องมือที่ใช้รวบรวมตรวจสอบและประเมินเรื่อง/ประเด็นที่นิเทศตลอดจนกำหนดระดับคุณภาพการนิเทศ	ได้เครื่องมือ จำแนกตามเรื่อง/ประเด็นที่จะนิเทศ
5. สร้างความเข้าใจร่วมกัน	เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันของผู้นิเทศในเรื่องที่นิเทศ	ผู้นิเทศรับทราบรายละเอียดในเรื่องที่นิเทศและสามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้รับการนิเทศ
6. แจกแจงแผนการนิเทศให้ผู้เกี่ยวข้อง	เพื่อแจ้งกำหนดนัดหมายการนิเทศระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ	ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศรับทราบกำหนดนัดหมายการนิเทศ

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do : D)

การปฏิบัติตามแผน เป็นขั้นตอนนำแผนการนิเทศการศึกษาที่กำหนดไว้สู่การปฏิบัติ มีเป้าหมายสำคัญคือ ประเมินตรวจสอบและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตลอดจนรายงานผลการนิเทศให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย คือ พบปะผู้บริหาร โรงเรียนหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการนิเทศและขออนุญาตเยี่ยมชมการจัดการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนรวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียน เพื่อสรุปผลการนิเทศ

ในขณะที่ปฏิบัติการนิเทศ ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับประเด็น/เรื่องที่นิเทศร่วมกัน เน้นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้รับการนิเทศ หลังจากที่ได้ปฏิบัติหน้าที่นิเทศตามขอบข่ายของงานที่กำหนดไว้ คณะผู้นิเทศจะพบปะผู้บริหารโรงเรียนเพื่อสรุปผลการนิเทศ ผู้บริหารโรงเรียนอาจอนุเคราะห์ให้คณะผู้นิเทศได้จัดประชุมชี้แจงคณะครูเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและรับทราบปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ ผู้บริหารโรงเรียนและผู้รับการนิเทศได้รับทราบผลการดำเนินงานของกิจกรรมที่ได้รับนิเทศตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาการดำเนินงาน/กิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินและตรวจสอบ (Check : C)

การประเมินและตรวจสอบเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน เป้าหมายสำคัญของกิจกรรมนี้ มุ่งเน้นสะท้อนสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนตามขอบข่ายที่กำหนดไว้ในแผนการนิเทศ ตลอดจนความเหมาะสมของกระบวนการนิเทศการศึกษาว่าจุดเด่น จุดด้อย/ควรปรับปรุงอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาในการวางแผนการนิเทศครั้งต่อไป

การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยที่สำคัญ คือ การประชุมสรุปผลการนิเทศตามแผนปฏิบัติการนิเทศการศึกษา และกิจกรรมการเขียนรายงานการนิเทศการศึกษา

ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ ผู้นิเทศทุกคนได้รับทราบสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนในภาพรวม ตลอดจนได้รับทราบจุดเด่น จุดด้อย/ควรปรับปรุงของการจัดการศึกษา รวมทั้งกระบวนการนิเทศการศึกษาที่กำหนดขึ้น รวมทั้งได้ข้อมูลสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการวางแผนการนิเทศ

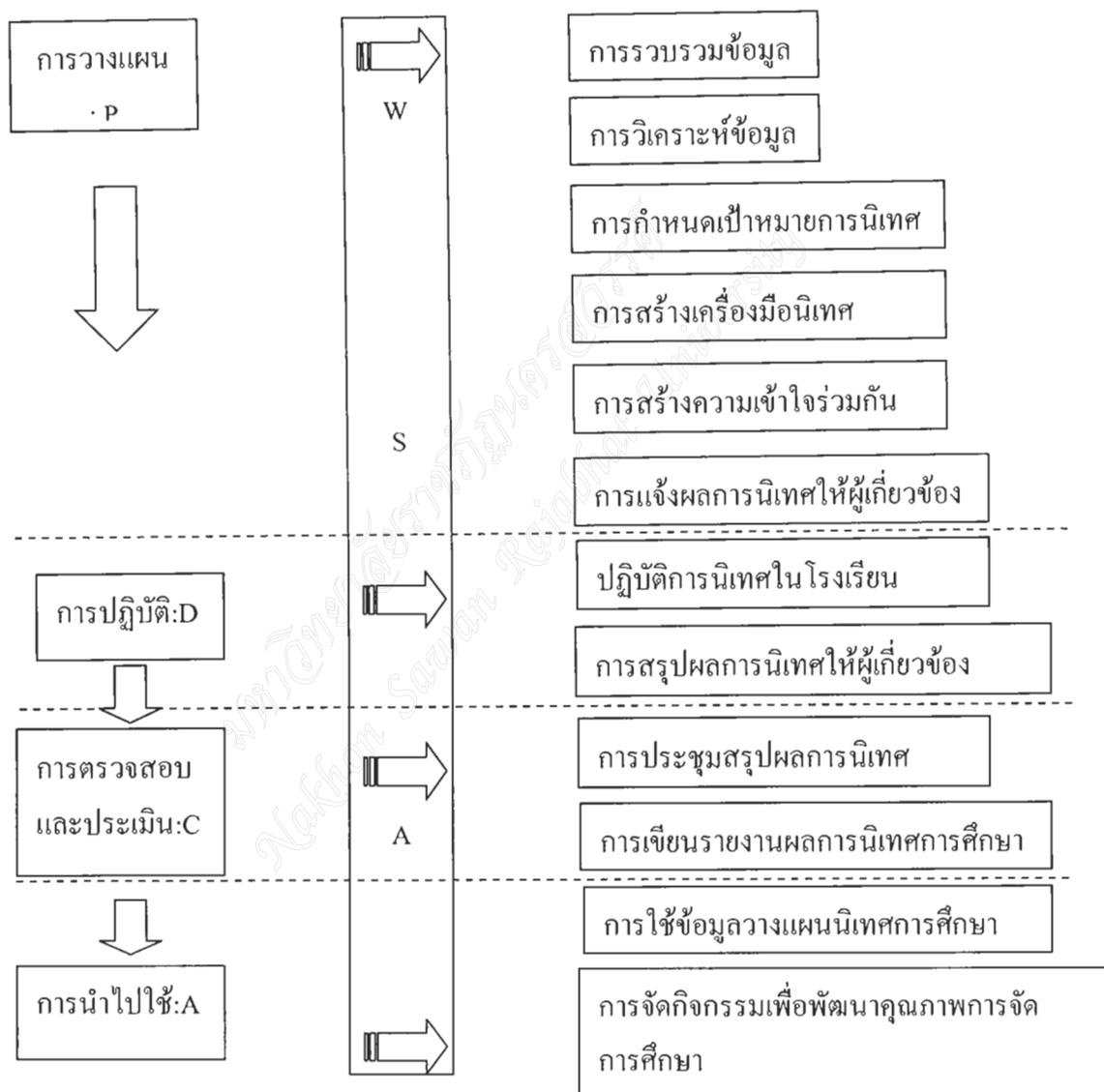
ขั้นตอนที่ 4 การนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ (Action : A)

การนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการนิเทศการศึกษา ก่อนที่จะวนกลับเข้าสู่วงจรของกระบวนการพัฒนาการนิเทศศึกษาวางจรใหม่ ในขั้นตอนนี้มุ่งเน้นการนำข้อค้นพบจากขั้นตอนที่ 3 มาใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน กระบวนการบริหารและกระบวนการนิเทศการศึกษา เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนางานและประสิทธิภาพของการพัฒนา

กิจกรรมสำคัญของขั้นตอนนี้ คือ การประชุมระดมพลังสมองของผู้นิเทศ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่ประสบหรือแนวทางการพัฒนางานที่ดำเนินการให้มีคุณภาพน่าพอใจยิ่งขึ้น ดังนั้นจุดเน้นสำคัญของกิจกรรมคือ การเลือกทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นไปได้บนข้อจำกัดที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษา

ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ ทำให้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของผู้นิเทศ และโรงเรียน เช่น การปรับเครื่องมือนิเทศในแผนปฏิบัติการนิเทศ การจัดเวทีวิชาการ การจัดทำเครื่องมือนิเทศในโครงการต่าง ๆ เป็นต้น

จากกระบวนการพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำเสนอได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 2.5 แสดงกิจกรรมสำคัญของการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4. (2549 : 4)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 (2549 : 1-3) ได้กล่าวถึงการพัฒนากระบวนการนิเทศศึกษามีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ครูใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีจุดเน้นที่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

การนิเทศการศึกษาในโรงเรียน หรือการนิเทศภายในโรงเรียน ถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญ หากมีการวางแผนการนิเทศอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้ครูพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียนได้ดี และจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนิเทศภายในเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาการใช้หลักสูตร จุดเน้นการศึกษาสภาพปัญหาการใช้หลักสูตรจะเน้นที่เอกสารหลักสูตรของครูว่ามีคุณภาพใหม่ มีองค์ประกอบต่าง ๆ ครบหรือไม่ คณะกรรมการนิเทศควรมีแนวทางการตรวจสอบหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ หลักสูตรสาระเพิ่มเติม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานเสียก่อน และที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีข้อมูลด้านการจัดการเรียนรู้ของครูว่ามีจุดเด่นและข้อจำกัดตรงไหนครูมีความต้องการพัฒนาในเรื่องใดเพื่อวางแผนแก้ปัญหาต่อไป

ขั้นที่ 2 วางแผนการนิเทศ คณะกรรมการนิเทศภายในทุกคนนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาวางแผนจัดการนิเทศภายใน โดยจัดลำดับความสำคัญของปัญหา วางแผนพัฒนานวัตกรรม การนิเทศเพื่อแก้ปัญหา ให้ตรงประเด็น กิจกรรมการนิเทศภายในควรหลากหลาย ให้ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สร้างข้อตกลงร่วมกัน โดยยึดจุดมุ่งหมายการนิเทศภายในร่วมกัน คือ “พัฒนาคน พัฒนางาน ประสานสัมพันธ์ สร้างขวัญและกำลังใจ”

การวางแผนการนิเทศภายในเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ต้องให้ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมวางแผน เพราะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน

ขั้นที่ 3 สร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศ ขั้นตอนนี้เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากขั้นที่ 2 คณะกรรมการนิเทศภายในจัดทำสื่อ เครื่องมือการนิเทศ เป็น 2 ลักษณะ คือเป็นเครื่องมือประเมิน ตรวจสอบและเครื่องมือส่งเสริม โรงเรียนที่วางแผนการนิเทศได้ค็นั้น ไม่ควรมีแต่เครื่องมือตรวจสอบ เพราะผู้รับการนิเทศอาจจะมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการนิเทศ เครื่องมือตรวจสอบเน้นให้ครูประเมินตนเองเป็นสำคัญ คณะกรรมการนิเทศภายในควรเน้นการ ผลิตสื่อนิเทศประเภทส่งเสริม ให้ครูมีความรู้ มีเทคนิคใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนรู้ และที่สำคัญให้ครูเกิดความตระหนักในตนเองว่าต้องพัฒนาสื่อประเภทส่งเสริมมีหลายประเภทเช่น ใบความรู้ เอกสารเทคนิคการจัดการเรียนต่างๆ วิดีทัศน์ ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้ ชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติการนิเทศ กิจกรรมการนิเทศที่กำหนดมาแล้วในขั้นตอนที่ 2 ถูกกำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติการนิเทศตลอดปีการศึกษาโดยอาจทำเป็นกลุ่มใหญ่บ้างเล็กบ้างเป็นรายบุคคลบ้าง มีกิจกรรมทั้งใน สถานศึกษาและนอกสถานศึกษา เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นสำคัญ ทุกกิจกรรมจะมีผู้สรุปผลการ ดำเนินการเมื่อจบกิจกรรม

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปผลการนิเทศ ขั้นนี้ควรจัดทำปลายปีการศึกษาคือให้ผู้สรุปกิจกรรมย่อยๆ ในขั้นตอนที่ 4 นำผลการจัดกิจกรรมมาประชุม เพื่อสรุปผลรวมของโครงการนิเทศภายใน เพื่อแสดงผลว่าเป็นอย่างไร มีจุดเด่นและข้อจำกัดตรงไหน เพื่อจะได้นำไปวางแผนการนิเทศภายในปีการศึกษาต่อไป

การวางแผนจัดการนิเทศภายใน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอน ควรปรากฏในแผนพัฒนาโรงเรียน 3-5 ปี หรือธรรมนูญโรงเรียน และแผนปฏิบัติงานประจำปีด้วย ผลที่เกิดจากการพัฒนาแต่ละปี โรงเรียนอาจจะจัดงานเวทีวิชาการให้ผู้ปกครองชุมชน หน่วยงานอื่นเข้ามาชม ผลงานเมื่อสิ้นปีการศึกษา ถือเป็นโอกาสให้สาธารณชนทราบถึงคุณภาพของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันด้วย และกระบวนการนิเทศภายในควรดำเนินการต่อเนื่องไปตลอดทุกปีการศึกษา (P D C A) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยในประเทศ

सानิตย์ พงษ์ประสพ (2541 : 49-52) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการแก้ปัญหาการนิเทศการศึกษาของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ สรุปผลการวิจัยในปัญหาการนิเทศศึกษามีดังต่อไปนี้

1. ด้านการนิเทศติดตามผลและประเมินผลการจัดการศึกษาพบว่า ไม่สามารถดำเนินการนิเทศตามแผนและกระบวนการนิเทศการศึกษา จัดประชุมวางแผนการนิเทศ และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาน้อย ไม่มีระบบการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการก่อนการวางแผนนิเทศ ไม่มีการสร้างเครื่องมือและพัฒนาวิธีการนิเทศตามแผน

2. ด้านการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยพบว่า ไม่มีการจัดทำคู่มือระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษาไว้บริการโรงเรียน ขาดการอบรมครูเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการวิจัยทางการศึกษาไม่มีการประชุมกำหนดรูปแบบสรุปผลรายงานการวิจัยทางการศึกษา ไม่มีการดำเนินการวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

3. ด้านการพัฒนาการนิเทศและส่งเสริมการนิเทศพบว่า ไม่มีการดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศและนำผลไปปรับปรุงแก้ไข ขาดการให้คำปรึกษาแนะนำการนิเทศการศึกษาไม่มีการจัดอบรมครูให้มีความรู้เกี่ยวกับการนิเทศและไม่มีการกำหนดรูปแบบวิธีการประเมินผลการนิเทศที่ชัดเจน

4. ด้านการบริหารทางการศึกษาและเทคโนโลยีพบว่า ขาดการประสานงานการดำเนินงาน ศูนย์วิชาการจังหวัด บริการคู่มือครู แผนการสอน เอกสารทางวิชาการไม่ต่อเนื่อง

5. ด้านการบริหารและปฏิบัติงาน โครงการพบว่า ไม่มีการดำเนินการนิเทศติดตามผลการปฏิบัติงาน การให้คำแนะนำแก่โรงเรียนในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศศึกษามีน้อย การให้ความร่วมมือกับโรงเรียนจัดประชุมตามโครงการพัฒนาการศึกษามีน้อย ไม่มีการประชุมครู ผู้บริหาร โรงเรียนเพื่อติดตามผลโครงการพัฒนาการศึกษา

6. ด้านนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาพบว่า ขาดการจัดรวบรวมข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาในการกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปี ไม่เป็นระบบ ไม่ได้จัดประชุมครูเพื่อกำหนดรูปแบบการประเมินผลการจัดการศึกษาประจำปี และขาดการควบคุมติดตามผลการปฏิบัติตามนโยบายและแผนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บดินทร์ รัชฎ์น้อม (2541) ได้วิจัยเรื่องกระบวนการนิเทศการศึกษาโรงเรียนประถม ศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน พบว่าผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็น สอดคล้องเป็นแนวเดียวกันว่า การนิเทศการศึกษาตามกระบวนการ 5 ขั้นตอนที่ปฏิบัติมาก ได้แก่ การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ การวางแผนและกำหนดทางเลือก และ การปฏิบัติ การนิเทศการศึกษา ส่วนที่ปฏิบัติน้อย ได้แก่ การสร้างสื่อและเครื่องมือ การประเมินผลและรายงาน สรุปว่าผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอนยังไม่ตระหนัก และเห็นความสำคัญของกระบวนการนิเทศ การศึกษาขาดความรู้เข้าใจ และทักษะการนิเทศจัดเก็บข้อมูลไม่ดีพอ ผู้นิเทศ มีงานอื่น ๆ มากเกินไป ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดวิทยากรให้ความรู้

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนิเทศการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ยังไม่มีระบบชัดเจนไม่เป็นไปตามกระบวนการนิเทศการศึกษา ผู้บริหารและบุคลากรภายในองค์กร ไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรและมีงานรับผิดชอบมาก การนิเทศการศึกษาทำไม่ต่อเนื่องสาเหตุส่วนใหญ่ เนื่องมาจากมีเวลาน้อยในการนิเทศ ขาดสื่อและเครื่องมือ ขาดงบประมาณ ขาดความรู้ด้านการนิเทศ ไม่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ถ้าหากโรงเรียนประถมศึกษาเห็นความสำคัญของกระบวนการนิเทศ และได้มีการนำไปใช้อย่างจริงจังจะทำให้การนิเทศศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุ เป้าหมายตามต้องการ

รุ่งศิริ น ไตรโยธี (2542) ได้วิจัยเรื่องการนิเทศการศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า การเตรียม การนิเทศการศึกษามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการการนิเทศการศึกษา เพื่อรับผิดชอบและมอบหมายงาน สำหรับกระบวนการนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

เรียงลำดับได้ดังนี้ การวางแผนการนิเทศ การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการ การปฏิบัติการนิเทศการศึกษา และการประเมินผลการนิเทศ

ปัญหาและข้อเสนอแนะของการนิเทศ พบปัญหาในเรื่องผู้นิเทศมีงานที่รับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาในการดำเนินการนิเทศ นิเทศไม่ต่อเนื่อง ขาดการประเมิน ผู้รับการประเมินไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดอบรมสัมมนาในเรื่องการนิเทศการศึกษาให้แก่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศให้เข้าใจ มีการระดมความคิดวางแผนร่วมกัน

สมานจิต พงษ์สนาม (2542) ได้วิจัยเรื่องการดำเนินงานการนิเทศการศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 พบว่า

1. โรงเรียนมีการดำเนินงานการนิเทศการศึกษา 4 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 การเตรียมการนิเทศ มีการแจ้งนโยบายชี้แจงจุดมุ่งหมายของการนิเทศมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ โดยการคัดเลือกและนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ดำเนินการ มีการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ศึกษาการประเมินความต้องการ ขั้นที่ 2 การวางแผนการนิเทศแบ่งเป็นการวางแผนระดับโรงเรียนและระดับหมวดวิชา เพื่อกำหนดกรอบแผนงาน นโยบาย และโครงการนิเทศ ขั้นที่ 3 เป็นการปฏิบัติตามแผนการนิเทศ มีการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงาน มีการพัฒนาสื่อและพัฒนาวิธีการนิเทศ ขั้นที่ 4 การประเมินผลการนิเทศเป็นการกำกับติดตาม ควบคุมคุณภาพของงาน

2. ปัญหาการดำเนินงานการนิเทศพบว่า บุคลากรขาดความรู้ทางการนิเทศการศึกษา บุคลากรไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร มีงานที่รับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาเพียงพอ ปฏิบัติงานไม่จริงจัง คณะกรรมการนิเทศการศึกษาไม่ได้รับการยอมรับจากคณะครู การดำเนินงานยังขาดเอกสารสื่อและอุปกรณ์

อภิวันท์ พินทอง (2542 : ก) ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานการนิเทศการศึกษาของหน่วยศึกษานิเทศก์ในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ เขตการศึกษา 5 ปัญหาการบริหารงานการนิเทศการศึกษาที่พบได้แก่ ขาดข้อมูลประกอบการตัดสินใจสั่งการ ขาดงบประมาณ โรงเรียนให้ข้อมูลไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง ครูไม่พัฒนาตนเองและไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ขาดการนิเทศอย่างเป็นระบบ มีเวลาไม่เพียงพอในการนิเทศและการประเมินคุณภาพ ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก การประสานงานที่ดีระหว่างโรงเรียนกับหน่วยศึกษานิเทศก์ การประเมินผลไม่เป็นระบบและขาดการติดตามอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ปัญหาการนิเทศตามกระบวนการนิเทศการศึกษา ได้แก่ ขาดบุคลากร ขาดการวางแผน ขาดการประสานงาน ขาดงบประมาณ ขาดการติดตามประเมินผล ขาดข้อมูลที่ถูกต้อง ขาดการประชาสัมพันธ์

ในการนิเทศการศึกษา ดังนั้นผู้นิเทศควรพิจารณาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ประยูร ภูพันธ์ (2543) ได้วิจัยเรื่อง การติดตามการดำเนินงานนิเทศการศึกษาโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น พบว่า โรงเรียน ได้ดำเนินงานนิเทศการศึกษาตามกระบวนการนิเทศในระดับ "ปานกลาง" เรียงตาม ลำดับ คือ การวางแผน การนิเทศ การปฏิบัติการนิเทศ การประเมินผล การนิเทศ และการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ กิจกรรมนิเทศที่โรงเรียนปฏิบัติได้เท่ากับเกณฑ์การปฏิบัติ ที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด กำหนดเรียงตามลำดับ คือ การศึกษาดูงาน การประชุมประจำเดือน การสังเกตการสอน การบริการเอกสารทางวิชาการ และการสนทนาทางวิชาการ กิจกรรมที่โรงเรียนปฏิบัติได้สูงกว่าเกณฑ์ คือ การประชุม เปิด - ปิดภาคเรียน และการประชุมทางวิชาการ ส่วนการสาธิตการสอนมีโรงเรียน จำนวนน้อยที่ได้ปฏิบัติ โรงเรียนมีปัญหาในการดำเนินงานนิเทศการศึกษา ในระดับ "ปานกลาง" เรียงตามลำดับคือด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ด้านนโยบาย มาตรการและแนวปฏิบัติ ในการดำเนินการนิเทศ ด้านผู้นิเทศและด้านครูผู้สอนในฐานะผู้รับการนิเทศ ส่วนด้านผู้บริหาร โรงเรียน อยู่ในระดับ "น้อย" แนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ที่สำคัญเรียงตามลำดับ คือครูผู้สอนควร ได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอผู้บริหาร โรงเรียน ควรให้ความสำคัญการนิเทศ ผู้นิเทศควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อ การสอน การใช้สื่อการสอน การวัดและประเมินผล ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วม ในการนิเทศ และผู้บริหารโรงเรียนควรกำกับ ติดตาม และนิเทศ เจตคติเกี่ยวกับงานนิเทศการศึกษา อยู่ในระดับ "มาก" เรียง 3 ลำดับแรก คือ การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา การนิเทศการศึกษา มีส่วนสร้างความก้าวหน้าให้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน และการนิเทศ การศึกษามีส่วนทำให้สามารถพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอน

อัมรา เวียงแสง (2543) ได้วิจัยเรื่องสภาพปัญหา ความต้องการ และความพึงพอใจ การนิเทศการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ของผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า

1. ผู้บริหาร โรงเรียนพบปัญหาการนิเทศการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน การพัฒนา บุคลากร และทักษะการทำงานกลุ่ม มีปัญหาระดับปานกลาง ในขณะที่ครูผู้สอนเห็นว่าปัญหา การนิเทศการศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนมีความต้องการการนิเทศการศึกษาโดยรวม และรายด้าน อยู่ในระดับมาก คือ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านพัฒนาบุคลากร และด้านวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3. ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนมีความพึงพอใจการนิเทศการศึกษาโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้บริหารมีความพึงพอใจที่ตนเองมีความรู้ความเข้าใจในการนิเทศภายในอยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนครูผู้สอนมีความพึงพอใจที่ตนเองมีความรู้ ความเข้าใจการนิเทศการศึกษาอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการพัฒนาบุคลากร และด้านทักษะการทำงาน เป็นกลุ่ม ยกเว้นด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการปฏิบัติได้และการเป็นแบบอย่างกับผู้อื่นทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

วิวัฒน์ ตู้งานงค์ (2543) ได้วิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศการศึกษาประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การดำเนินการนิเทศการศึกษา มีการปฏิบัติระดับปานกลางในทุกด้าน คือ ด้านนโยบายและการวางแผนการนิเทศ ด้านการประเมินผลการนิเทศ ด้านการดำเนินการนิเทศ และด้านการประสานงาน ปัญหาการดำเนินการนิเทศการศึกษามีปัญหาระดับปานกลางในทุกด้าน เรียงลำดับปัญหาจากมากไปน้อย คือ ปัญหาด้านการดำเนินการนิเทศ ปัญหาด้านนโยบายและการวางแผนการนิเทศ ปัญหาด้านการประสานงาน และปัญหาด้านการประเมินผลการนิเทศ ความต้องการในการนิเทศการศึกษา อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับได้ดังนี้ ความต้องการด้านการดำเนินการนิเทศ ความต้องการด้านการประเมินผลการนิเทศ ความต้องการด้านการประสานงาน และความต้องการด้านนโยบายและการวางแผนการนิเทศ

สุภารัตน์ จิรสุขศิริ (2544) ได้วิจัยเรื่องกระบวนการนิเทศการสอนของหัวหน้าหมวดวิชา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร พบว่า หัวหน้าหมวดวิชาส่วนใหญ่ ประชุมก่อนการสังเกตการสอน โดยกำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตการสอน โดยให้โอกาส และความอิสระในการกำหนดปัญหาการสอนด้วยตัวเอง กำหนดเกณฑ์พฤติกรรมที่จะสังเกตการสอน ใช้เกณฑ์พื้นฐานของพฤติกรรม กำหนดเครื่องมือสังเกตการณ์สอนเป็นเครื่องมือที่ผู้นิเทศและครูผู้สอนยอมรับร่วมกัน ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการและบันทึกได้โดยง่าย

การสังเกตการสอน ส่วนใหญ่สังเกตการสอนเรื่องกิจกรรมการสอนของครู ขณะสังเกตการสอนนั้นควรนั่งในที่มองเห็นทั่วห้องโดยไม่รบกวนการเรียนการสอน

การวิเคราะห์ ส่วนใหญ่วิเคราะห์ผลโดยการนำเสนอข้อมูลให้ครูผู้สอนทราบ และเข้าใจอย่างชัดเจน การพิจารณาพฤติกรรมที่จะต้องคงไว้หรือเปลี่ยนแปลงนั้นพิจารณาจากพฤติกรรมการสอนที่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเกณฑ์ที่กำหนดไว้

การประชุมหลังการสังเกตการสอน ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลย้อนกลับ แก่ครูผู้สอนโดยการพูดคุยและชื่นชมพฤติกรรมที่ดี การตัดสินใจเลือกยุทธวิธีนั้นให้อิสระกับครูผู้สอนในการเลือก พิสิทธิ์ เกษมราช (2545) ได้วิจัยเรื่องการนิเทศการศึกษาตามนโยบาย 4 ประกัน ในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนครูวิชาการ โรงเรียน และครูผู้สอน มีความเห็นต่อการนิเทศการศึกษาตามนโยบาย 4 ประกัน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอำนาจเจริญ อยู่ในระดับมาก โดยเห็นว่าด้านการประกันความปลอดภัย และด้านการประกันคุณภาพการศึกษามีการนิเทศอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการประกันโอกาสทางการศึกษาและด้านการประกันประสิทธิภาพการศึกษามีการนิเทศอยู่ในระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน และครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการนิเทศการศึกษาตามนโยบาย 4 ประกัน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอำนาจเจริญ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนรายด้านพบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพียงด้านเดียว คือ ด้านการประกันโอกาสทางการศึกษา โดยผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นแตกต่างจากครูวิชาการโรงเรียน ส่วนด้านอื่นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

กนกกร ฉัตรหิรัญเลิศ (2546) ได้วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการดำเนินงานนิเทศการศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการศึกษา จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา พบว่า

1. การวางแผนการนิเทศการศึกษา ทุกโรงเรียนมีการกำหนดนโยบายและวางแผน การนิเทศการศึกษา โดยการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ จัดลำดับความสำคัญของข้อมูลตามความเร่งด่วนความรุนแรง และความต้องการของครูผู้สอนวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติงาน แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการนิเทศการศึกษา และจัดทำแผนงานโครงการนิเทศการศึกษา

2. การดำเนินการ โรงเรียนส่วนใหญ่ มีการประชุมชี้แจงผู้มีส่วนร่วม ทำความเข้าใจคณะกรรมการ และให้ความรู้เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาแก่ครูผู้สอน โดยการประชุมและเชิญวิทยากรมาอบรมมีการพิจารณากำหนดกิจกรรมการนิเทศจากเนื้อหาของการนิเทศ งบประมาณเวลา และความต้องการของครูผู้สอน กิจกรรมที่ส่วนใหญ่ใช้คือ การอบรม สัมมนา การศึกษาดูงาน การจัดทำเอกสารเผยแพร่ การประชุม การระดมความคิด การเยี่ยมชมเรียน การสังเกตการสอน การสาธิตการสอน การจัดนิทรรศการ และการติดตามผลการดำเนินการ ด้วยวิธีการประชุมสอบถาม โรงเรียนมีการส่งเสริมขวัญและกำลังใจ แก่ผู้ปฏิบัติงาน

3. โรงเรียนส่วนใหญ่มีการประเมินผลการนิเทศการศึกษาก่อนการดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ หลังการดำเนินการ และประเมินความพึงพอใจของครูผู้สอน แล้วจัดทำสรุปรายงานในรูปแบบของแฟ้มรายงานผล มีการนำผลสรุปโครงการไปใช้ในการแก้ไข และพัฒนาจัดทำเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลสรุปโครงการ

4. ปัญหาการดำเนินงานนิเทศการศึกษา พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่พบปัญหา มีเพียงบางโรงเรียนซึ่งเป็นส่วนเล็กน้อยเท่านั้นที่พบปัญหาดังกล่าว ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับความร่วมมือของครูผู้สอน ปัญหาเกี่ยวกับเวลา และปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

แอกที (Agthe. 1980) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้บทบาท และหน้าที่ของครูใหญ่ และครูในงานวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูใหญ่และครูยอมรับว่างานปรับปรุงการเรียนการสอนต้องทำเป็นคณะโดยให้ทุกคนต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน

2. ครูใหญ่ทำหน้าที่บริหารงานอื่น ๆ มากเกินไป ควรให้ความสำคัญในการนิเทศการศึกษามากยิ่งขึ้น

3. ครูใหญ่และครูมีความคิดเห็นว่า โครงการสอนของอำเภอมีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตรในโรงเรียน

4. นวัตกรรม และเทคโนโลยีมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของครูใหญ่ จากเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้ประสานงานและมีการทำงานเป็นคณะมากยิ่งขึ้น

เวน (Wayne. 1980) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาท การนิเทศการศึกษาของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาบทบาทนิเทศการศึกษาของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาในเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายของงานนิเทศ วิธีการนิเทศ โดยใช้ครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 278 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า

1. ในด้านความรับผิดชอบและขอบข่ายงานที่มีอันดับความสำคัญสูงได้แก่ งานเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน การแนะนำ การบริหารและงานวิชาการและงานนิเทศการศึกษา

2. เกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา ผู้รับผิดชอบมาก คือ ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ ครูผู้สอนทำหน้าที่นี้ด้วย

3. เกี่ยวกับเวลาที่ใช้ทำงาน งานที่ครูใหญ่ใช้เวลาน้อยที่สุดคือ งานเกี่ยวกับวัสดุ ส่วนงานที่ครูใหญ่ใช้เวลามากที่สุด คือ งานนิเทศการศึกษา งานเกี่ยวกับหลักสูตร งานการสอน และการแนะแนว

4. เทคนิคการนิเทศที่ได้ผล ได้แก่ วิธีเขียนชั้นเรียน การประชุมร่วมกัน ส่วนวิธีที่ได้ผลน้อยคือ วิธีใช้เอกสาร

สวีเนย์ และลินด์เซย์ (Sweeney and Lindsey. 1987) จากรายงานผลการประชุมประจำปีของสมาคมผู้บริหารโรงเรียนในแคลิฟอร์เนียเรื่อง การแก้ปัญหาการปฏิบัติงานตามกระบวนการนิเทศ อธิบายได้ว่า กระบวนการนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารหรือผู้นิเทศจะต้องมีความเข้าใจระบบ หรือกระบวนการ และเข้าใจถึงระดับจิตใจของผู้ร่วมงาน ซึ่งจะมีผลกระทบต่อระบบการทำงานภายในโรงเรียนด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ ผู้บริหารหรือผู้นิเทศจะต้องคิดค้นอย่างรอบคอบ มีทักษะ และใช้ให้เหมาะสมกับวาระโอกาสตามความเป็นไปได้ จากรายงานผลการประชุมดังกล่าวได้เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาการปฏิบัติงานตามกระบวนการนิเทศไว้ 4 ระดับ คือ

1. เป้าหมายที่ตั้งไว้ในระยะสั้น และระยะยาว จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งจะดูได้จากพฤติกรรมและการประเมินผล

2. การหาวิธีการที่จะพัฒนาปรับปรุงการสอนเทคนิคการสอนต้องเป็นไปอย่างผสมผสานหรือรูปแบบการบูรณาการ ตามกระบวนการทางการศึกษา

3. การให้คำปรึกษาตามโอกาสต่างๆ ถือว่าเป็นเทคนิคของผู้บริหาร ผู้นิเทศจะนำไปใช้ผสมผสานกับเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อนำไปใช้ประกอบเหตุผลที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จหรือเพื่อการค้นคว้าและปรับปรุงการปฏิบัติงาน

4. การประเมินผลงานควรกระทำในโอกาสต่างๆ เพื่อการสรุปผลงานในรอบปีซึ่งจะเป็นการช่วยแก้ปัญหาการปฏิบัติงานตามกระบวนการ

แรมเซย์ และแมรี่ลูอี้ (Ramsey and Marylou. 1990) ได้ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ เรื่องกระบวนการนิเทศแบบคลินิก จากสมาคมผู้บริหารและศึกษานิเทศก์พบว่า ผู้บริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์จะต้องทำงานเกี่ยวข้องกับบุคคลหลาย ๆ รูปแบบเพื่อพัฒนากระบวนการปฏิบัติงานตามกระบวนการนิเทศแบบคลินิกต้องอยู่บนฐานดังนี้

1. การทำงานร่วมกันอย่างมีสัมพันธภาพ
2. มีความรู้และทักษะในการนิเทศ
3. จุดมุ่งหมายของการนิเทศจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้

4. ความก้าวหน้าของการนิเทศ สามารถประเมินผลได้ 2 ลักษณะ คือ ทักษะในการทำงานหรือการนิเทศ และทักษะในการใช้คำแนะนำความรู้ ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และทักษะดังกล่าวนี้อาจจะนำมาเสนอด้วยสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในรูปแบบของ ออดิโอเทป วิดีโอเทป เครื่องฝึกทำงานไมโครคอมพิวเตอร์ บทบาทสมมุติ เป็นต้น โดยอาศัย

ข้อมูล หลักการ และทฤษฎี ตลอดจนโปรแกรมการเรียนรู้ ทั้งนี้อยู่ในความควบคุมดูแลของ ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์

เคลลี (Kelley. 1991) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ แคมเบียในช่วง 10 ปี (1975 - 1985) ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาในประเทศแคมเบีย ประสบปัญหามากมาย เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษา เพราะ การจัดการศึกษาให้สาธารณชนนั้น รัฐต้องเป็นผู้ลงทุนจากรายงานการวิจัยพบว่า ภาพรวมของ การจัดการศึกษาของแคมเบียช่วงปี 1975 - 1985 ได้เห็นแนวทางเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 19 ด้าน และหนึ่งใน 19 ด้านนั้นรัฐให้ความสำคัญกับการนิเทศการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าการวางโครงการ การนิเทศการศึกษา เป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ในสภาวะ เศรษฐกิจตกต่ำเช่นนี้ การศึกษาจะเป็นเครื่องมือช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และ พัฒนาคุณภาพชีวิตได้

จากการศึกษายังพบว่า การนิเทศมีอุปสรรคมากมาย เช่น ขาดผู้ให้การนิเทศ ผู้นิเทศ ขาดประสบการณ์ และความชำนาญ ขาดงบประมาณสนับสนุน ครูขาดขวัญกำลังใจ

จากผลงานวิจัยที่ยกมานี้ พอสรุปได้ว่า การดำเนินการนิเทศศึกษามัธยมศึกษายังมี ปัญหาในด้านต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. การปฏิบัติการนิเทศการสอนอยู่ในเกณฑ์น้อย
2. ขาดการติดตามการประเมินผลการศึกษา
3. สิ่งเอื้ออำนวยความสะดวก ไม่เพียงพอ
4. ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการนิเทศ การจัดระบบ การสอน การประเมินผล การนิเทศยังแตกต่างกัน

5. ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการนิเทศการสอน
6. ขาดการนิเทศและติดตามอย่างต่อเนื่อง
7. ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ให้การนิเทศ
8. ขาดการวางแผนการนิเทศเป็นส่วนมาก
9. กิจกรรมการนิเทศยังไม่หลากหลาย
10. ผู้ให้การนิเทศยังไม่เข้าใจการเขียน และการประเมินโครงการนิเทศ

จากการศึกษาเอกสาร ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการบริหารการศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาการศึกษา ด้านคุณภาพนักเรียนให้สูงขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษา สามารถปฏิบัติงานตามขอบเขตที่ตนเองรับผิดชอบ ประสบผลสำเร็จเป็นไปตามมาตรฐาน

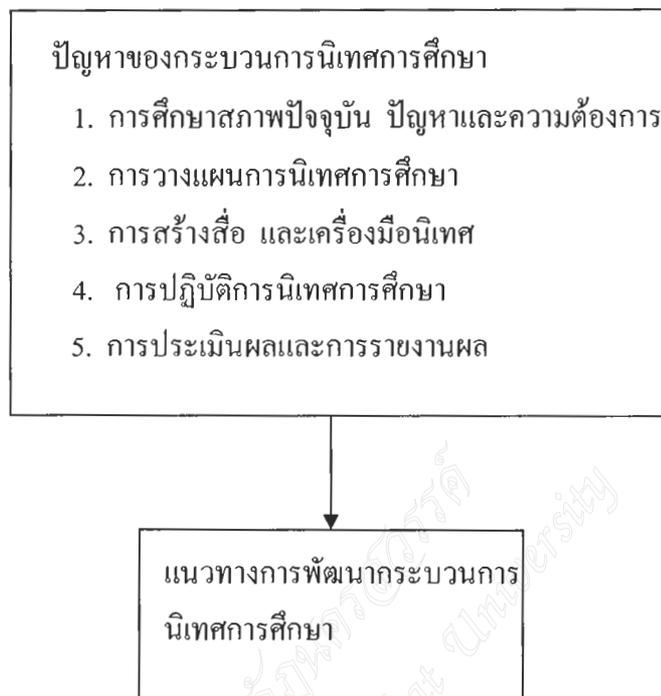
ที่กำหนด และเพื่อให้งานนิเทศการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ บุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติตามภารกิจ และกระบวนการดำเนินงานโดยอย่างถูกต้องเหมาะสม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การปฏิบัติงานตามกระบวนการนิเทศการศึกษาของบุคลากรทางการศึกษา ยังปฏิบัติอยู่ในระดับที่ยังไม่น่าพอใจ ทั้งยังมีอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการนิเทศ ดังนี้คือ บุคลากรขาดความรู้ทางด้านการนิเทศการศึกษา บุคลากรไม่มีความสนใจเท่าที่ควร มีงานรับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาเพียงพอ ปฏิบัติการนิเทศไม่จริงจัง คณะกรรมการนิเทศการศึกษาไม่ได้รับการยอมรับจากคณะครู การดำเนินงานยังขาดเอกสาร สื่อและอุปกรณ์ การนิเทศการศึกษา เป็นเรื่องที่น่าศึกษาและเอาใจอย่างจริงจังเพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการสนับสนุน ส่งเสริมและปรับปรุงพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นอีกทั้งยังเป็นผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนอีกด้วย

กรอบความคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดขอบข่ายกระบวนการนิเทศการศึกษาของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
2. การวางแผนการนิเทศการศึกษา
3. การสร้างสื่อ และเครื่องมือนิเทศ
4. การปฏิบัติการนิเทศการศึกษา
5. การประเมินผลและการรายงานผล

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีกรอบแนวคิดขอบข่ายกระบวนการนิเทศการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตามเนื้อหากระบวนการ 5 ขั้นตอนดังกล่าวนี้ เพื่อให้การดำเนินงานนิเทศการศึกษาบรรลุผลสำเร็จและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องสร้างแนวทางการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกระบวนการสนทนากลุ่มมาใช้ในการนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการนิเทศการศึกษา และได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 2.6 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย